

OIKEUSTIEDE

JURISPRUDENTIA

L

2017

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN VUOSIKIRJA

Toimitusneuvosto

Pasi Pölönen, puheenjohtaja

Tuula Linna

Taina Pihlajarinne

Elina Pirjatanniemi

Toimittaja

Antti Kolehmainen

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 17

00130 Helsinki

www.lakimiesyhdistys.fi

© kirjoittajat ja Suomalainen Lakimiesyhdistys 2017

ISSN-L 0355-8215

ISSN 0355-8215

ISBN 978-951-855-373-4

Taitto Taittopalvelu Yliveto Oy

Oy Nord Print Ab, Helsinki 2017

Minna Pappila – Soili Nystén-Haarala

**OSALLISTUMISOIKEUDET
OSANA YRITYSVASTUUTA
Tarkastelussa venäläiset öljy-yhtiöt**

Sisällys

1	JOHDANTO	175
1.1	Osallistumisoikeudet kansainvälisellä ja kansallisella tasolla ...	175
1.2	Kohti yksityistä sääntelyä	179
1.3	Erilaiset käsitykset yritysvastuusta	181
1.4	Tutkimuksen tavoite, metodi ja näkökulma	184
2	OSALLISTUMISOIKEUDET YRITYSVASTUUSÄÄNTELYSSÄ	187
2.1	Perusteluja osallistumisoikeuksien lisäämiselle	187
2.2	Osallistumisen lisäämisen hidasteita	190
2.3	Sääntelyinstrumenttien vertailu	191
3	YRITYSVASTUU VENÄJÄN ÖLJYSEKTORILLA	197
3.1	Öllyhankkeisiin liittyvä lainsäädäntö	197
3.2	Lukoil-Komi ja kansalaisten osallistuminen Komissa.....	200
3.3	NAO – paternalismista kohti lakiin kirjattujen oikeuksien käyttämistä	204
3.4	Sakhalin Energy ja kansalaisten osallistuminen Sahalinilla.....	208
4	OSALLISTUMISEN MERKITYKSEN ARVIOINTIA JA SIIHEN LIITTYVIÄ ONGELMIA	210
4.1	Yritysvastuuseen liittyvän osallistumisen merkitys Venäjällä ...	210
4.2	Osallistumismahdollisuuksiin kohdistuva epäluottamus	215
5	LOPUKSI	217
	LÄHTEET.....	220
	LYHENTEET.....	227
	PARTICIPATORY RIGHTS AS A PART OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY – CASE STUDIES ON RUSSIAN OIL INDUSTRY	228

Osallistumisoikeudet osana yritysvastuuta

1 JOHDANTO

1.1 Osallistumisoikeudet kansainvälisellä ja kansallisella tasolla

Osallistumisoikeuksia on pidetty tärkeänä osana kestävästä kehityksestä jo muutaman vuosikymmenen ajan. Rion ympäristö- ja kehityskonferenssissa vuonna 1992 hyväksytyssä Agenda 21 -tavoitteissa todettiin, että mahdollisuus osallistua päätöksentekoon on tärkeä edellytys kestävästä kehityksestä saavuttamiselle, ja Rion julistuksen periaatteessa 10 todetaan, että ympäristökäsitteitä voidaan parhaiten käsitellä yhdessä kaikkien asianosaisten kansalaisten kanssa. Vuonna 1991 solmittu Espoon sopimus ja vuonna 1998 solmittu Århusin sopimus¹ vahvistivat entisestään näkemystä osallistumisoikeuksien tärkeydestä ympäristönsuojelussa. Myös uudet, YK:n piirissä sovitut kestävästä kehityksestä tavoitteet korostavat läpinäkyviä instituutioita ja osallistavaa päätöksentekoa.² Lisäksi yritysten ja kansalaisyhteiskunnan odotetaan valtioiden ohella osallistuvan kestävästä kehityksestä tavoitteiden saavuttamiseen. Niiden merkitys osana kestävästä kehityksestä saavuttamista nähtiin tärkeänä jo Rioissa 1992. Ympäristönsuojelu ja siihen liittyvät osallistumisoikeudet nähdään enenevässä määrin myös osana ihmisoikeuksien toteuttamista.³

---

* Minna Pappila, OTT, tutkijatohtori, Turun yliopisto ja Soili Nystén-Haarala, OTT, KTM, kauppaoikeuden, erityisesti Venäjän kauppaoikeuden professori, Lapin yliopisto

** Artikkelit on kirjoitettu tutkimushankkeessa ”Öljyntuotannon verkostot Venäjän arktisella alueella” (2015–2018; 286791), jota on rahoitettu Suomen Akatemian Arktiko-tutkimusohjelmassa.

¹ Espoon sopimus eli yleissopimus valtioiden rajat ylittävien ympäristövaikutusten arvioinnista, SopS 67/1997. Århusin sopimus eli yleissopimus tiedon saannista, yleisön osallistumisoikeudesta päätöksentekoon sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeudesta ympäristöasioissa, SopS 121–122/2004.

² Ks. tavoite 16. <http://www.un.org/sustainabledevelopment/peace-justice/> (24.11.2016)

³ Knox 2014 s. 29. Ympäristöongelmat, kuten ilmastonmuutos, voivat vaikuttaa ihmisoikeuksien, kuten oikeus elämään, terveyteen ja ruokaan, toteutumiseen. Knox 2014 s. 26.

Kansainväliset sopimukset eivät luonnollisestikaan aseta suoraan velvoitteita yrityksille, vaan ensisijaisesti niihin sitoutuneille valtioille. Kansainvälisestä oikeudesta voidaan kuitenkin johtaa sisältöä sille, mitä pidetään kansainvälisesti tärkeimpinä ympäristöllisinä osallistumisoikeuksina. Tätä määritelmää voidaan puolestaan käyttää arviointikriteerinä tarkasteltaessa ei-valtiollista yritys vastuusääntelyä. Ympäristön tilan parantamisen ja yleisemmin kestäväen kehityksen edistämisen ohella osallistumisoikeuksia pidetään tärkeinä itsessään ja osana demokraattista yhteiskuntaa. Osallistumisen katsotaan myös voivan parantaa päätöksenteon tai hankkeen hyväksyttävyyttä. Osallistumisen tarkoitus ei kuitenkaan ole hankkeen tai siihen liittyvän päätöksenteon legitimointi, vaan sen katsotaan myös voivan parantaa päätösten laatua, kun mukaan saadaan mahdollisesti lisää tietoa ja paikallistuntemusta.⁴

Århusin sopimuksen mukainen oikeus osallistua päätöksentekoon edellyttää valtion myös varmistavan, että yleisön esittämät näkemykset otetaan päätöksessä asianmukaisesti huomioon (artikla 6.8). Viranomaisen tulee päätöksenteossaan kertoa, miten näkemykset on otettu huomioon tai jätetty ottamatta huomioon ja millä perusteella. Kaikkia esitettyjä vaatimuksia ja toiveita ei luonnollisestikaan voi toteuttaa, mutta esitetyt näkökulmat on käsiteltävä tasapuolisesti ja huolellisesti.⁵

Vaikka osallistumisoikeudet kansainvälisellä tasolla näyttäytyvät itseltään selvinä oikeuksina, niiden määrä ja taso vaihtelee huomattavasti valtiosta ja toimialasta riippuen. Suomessa ympäristöä muuttaviin hankkeisiin liittyvät osallistumisoikeudet ovat melko laajat kaavoitukseen sekä YVA- ja lupamenettelyihin liittyen. Venäjällä taas federaatiotason lainsäädäntö ei nykyisellään tarjoa hankkeisiin liittyviä osallistumisoikeuksia kuin lähinnä osana YVA-menettelyä.⁶ Kuitenkin ne olivat Neuvostoliiton loppuaikoina kansalaisissa laajaa hyväksyntää herättäneen ympäristöliikkeen päätavoitteita. Tosin vain pieni osa ympäristöliikkeeseen kuuluvista piti lainsäädän-

---

⁴ Ympäristöä koskevaan päätöksentekoon osallistumisen hyödyntämisen tavoitteena on Århusin sopimuksen johdantotekstin mukaan ympäristön tilan parantaminen sekä ihmisten terveyden ja hyvinvoinnin kannalta laadukas ympäristö. Toisaalta ympäristöön vaikuttavilla hankkeilla voi olla haitallisia tai myönteisiä vaikutuksia myös muihin kestävyuden osa-alueisiin, kuten sosiaaliseen kestävyyteen, mukaan lukien ihmisoikeudet. Muun muassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinta Euroopan ihmisoikeussopimuksesta (EIS) on muuttunut aiemmasta kielteisestä kannasta vähitellen siihen suuntaan, että ympäristöhaitat voivat uhata EIS:n turvaamia oikeuksia ja valtioiden tulee tietyissä tilanteissa taata myös informaation saaminen ympäristön tilaan ja terveyteen haitallisesti vaikuttavista toimista. *Kumpula* 2004 s. 187.

⁵ *UNICE* 2015 s. 40–41.

⁶ Ks. esim. *Pappila* 2015 s. 131–133 ja *Britcyna et al.* (tulossa).

nön kehittämistä kovin tärkeänä verrattuna suoraan vaikuttamiseen.⁷ Ihanteellinen suora demokratia ja kansalaisten kuuleminen ovat entisissä sosialistimaissa suositumpaa kuin edustuksellinen demokratia johtuen erityisesti yleisestä luottamuksen puutteesta edustuksellisia elimiä kohtaan,⁸ mutta toki myös vähäisestä kokemuksesta demokratiasta. Myöhemmin yritykset ovat lobanneet lupaprosessien yksinkertaistamisen puolesta, mikä on johtanut osallistumisoikeuksien lähes täydelliseen poistamiseen federaation lainsäädännöstä.⁹ Venäjä ei ole myöskään allekirjoittanut Århusin sopimusta eikä raftioinut Espoon sopimusta valtioiden rajat ylittävien ympäristövaikutusten arvioinnista, vaikka allekirjoitti sen vuonna 1991.¹⁰

Myös muualla kuin Venäjällä yritykset ovat olleet tyytymättömiä hankaliin ja hitaisiin lupaprosesseihin. Venäjällä kuitenkin yritysten ja valtion suhteet ovat erilaiset kuin esimerkiksi Pohjoismaissa. Vaikka Jukosin taupaus ja muut suurliikemiesten ja valtion poliittisen eliitin väliset välienselvittelyt Venäjällä saattavat antaa kuvan tiukasti valtion kontrollissa toimivista yrityksistä, on valtion ja yritysten välinen suhde huomattavasti mutkikkaampi. Luonnonvarojen hyödyntävän teollisuuden, erityisesti öljy-yhtiöiden, menestyksekkäs liiketoiminta on Venäjän taloudelle erittäin tärkeää. Venäjä on tällä hetkellä maailman suurin raakaöljyn tuottaja,¹¹ ja kuten öljyn hinnan heilahtelu on osoittanut, Venäjän talous on riippuvainen öljyntuotannosta. Ei siis olekaan yllättävää, että öljy-yhtiöiden toimintaa pyritään tukemaan. Myönteiselle lainsäädännölle tai tiukkojen ympäristönormien helläkätiselle soveltamiselle löytyy samanlaisia syitä kuin muissakin runsaiden luonnonvarojen mutta heikkojen virallisten instituutioiden maissa.¹² Korruptio ja poliittisen eliitin pyrkimys hyötyä arvokkais-

⁷ Yanitsky 2000 s. 68.

⁸ Sztompka 1996, s. 37, 73.

⁹ Nystén-Haarala et al. 2015 s. 59 ja Britcyna et al. (tulossa).

¹⁰ Venäjä on allekirjoittanut sopimuksen vuonna 1991, mutta ei ole ratifioinut sitä. Ks. YK:n nettisivuilta sopimuksen tilanne: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-4&chapter=27&clang=en. Venäjä on kuitenkin soveltanut Espoon sopimuksen velvoitteita mm. Nord Stream -maakaasuputkihankkeessa omalta osaltaan. Tässä artikkelissa ei kuitenkaan käsitellä Espoon sopimusta enempää, koska artikkelissa käsitellään ensisijaisesti Venäjällä toimivien öljy-yhtiöiden ja paikallisten asukkaiden välisiä suhteita ja niihin liittyviä osallistumismahdollisuuksia. Espoon sopimus koskee nimensä mukaisesti valtioiden rajat ylittäviä ympäristövaikutuksia aiheuttavia hankkeita, ja se velvoittaa mm. kuulemaan kansalaisia vaikutusten kohteena olevissa toisissa valtioissa. Sopimus ei sääntele kansalaisten kuulemista hankkeissa, joilla ei ole rajat ylittäviä vaikutuksia.

¹¹ EIA 2016 s. 1.

¹² Instituutioilla tarkoitetaan tässä Douglass C. Northin institutionaalisen talousteorian mukaisia instituutioita, jotka ovat yritysten ja ihmisten toimintaa rajoittavia sääntöjä, eivät organisaatioita. Viralliset instituutiot ovat lainsäädäntö sekä viralliset sopimukset, kun taas

ta luonnonvaroista henkilökohtaisella tasolla on niin kehitysmaissa kuin Venäjälläkin sitkeä vitsaus.¹³

Öljyntuotantoon liittyy monia ympäristöongelmia, joista öljynporauksen sivutuotekaasun poltto ja öljyputkien vuodot ovat vakavimpia.¹⁴ Öljyputkia on Venäjällä 62 000 km¹⁵, joista osa on Neuvostoliiton ajoilta, ja niissä on vuosittain jopa 16 000 öljyvuotoa.¹⁶ Venäjän federaation ympäristövalvontaviranomaisen mukaan maahan valuu vuosittain 10 000 tonnia öljyä, ympäristöjärjestöjen mukaan huomattavasti enemmän.¹⁷ Ympäristöongelmissa ja heikoissa osallistumisoikeuksissa voidaan nähdä myös polkuriippuvuutta.¹⁸ Cook puhuu runsaasti viitatussa kirjassaan Neuvostoliitossa vallinneesta yhteiskuntasopimuksesta (Soviet Social Contract), jonka perusteella ihmisten niukasta toimeentulosta huolehdittiin sillä ehdolla, että he pidättäytyivät järjestelmän arvostelusta.¹⁹ Sopimukseen liittyi myös ympäristöstä huolehtimisen toissijaisuus sosiaalisista tarpeista huolehtimiseen nähden. Siitä huolimatta maassa oli heikkoa ympäristövastuuta kritisoiva sitkeä akateeminen ympäristöliike, joka perestroikan myötä vahvistui ja organisoitui.²⁰ Myöhemmin sen voima hiipui useimpien tulkintojen mukaan uuden Venäjän taloudellisesti epävakaisissa oloissa, joissa välttämättömän toimeentulon hankkimisesta tuli tärkeämpää kuin ympäristön tilasta huolehtimisesta.²¹ Yanitsky tosin näkee yhtenäisen ympäristöliikkeen hajoamisen taustalla erityisesti valtion vihamielisen suhtautumisen, joka johti ympäristöaktiivisuuden puolustautumis- ja selviytymislinjalle.²²

---

ajattelutavat, työskentelymetodit tai tabut ovat epävirallisia instituutiota. North 1990 s. 3, 36–53.

¹³ Kasekende et al. 2016 s. 117 ja Nystén-Haarala 2015 s. 234–240.

¹⁴ Ks. Venäjän luonnonvara- ja ympäristöministeriö 2016 ja World Bank 2013.

¹⁵ Venäjän luonnonvara- ja ympäristöministeriö 2016.

¹⁶ Gritsjuk 2011.

¹⁷ Venäjän luonnonvara- ja ympäristöministeriö 2016. Venäjän Greenpeace puolestaan arvioi Venäjän öljyvuotojen olevan jopa lähes viisi miljoonaa tonnia vuosittain. Ks. Greenpeace 2016.

¹⁸ Polkuriippuvuudesta ks. North 1990 s. 92–104.

¹⁹ Cook 1993. Kirja kertoo Neuvostoliiton hyvinvointiyhteiskunnasta, jossa työpaikka ja terveydenhuolto oli taattu, mutta poliittiset oikeudet olemattomat.

²⁰ Yanitsky 2000 s. 60–61. Yanitsky puhuu yhteiskunnan ekologisoitumisesta perestroikan myötä.

²¹ DeBardleben – Heuckroth 2001 s. 57 ja Henry 2009 s. 51–65.

²² Yanitsky 2000 s. 113.

1.2 Kohti yksityistä sääntelyä

Yritysvastuu ei ole uusi ilmiö. Sitä on aina ollut hyväntekeväisyyden ja filantropian muodossa. Ennen hyvinvointivaltion syntyä Suomessakin oli tehtaanpatruunoita, jotka paternalistiseen malliin pitivät huolta työntekijöistään ja tehdasta ympäröivästä yhteisöstä.²³ 1970-luvulla havahduttiin tarpeeseen kontrolloida monikansallisten yritysten toimintaa erityisesti kehitysmaissa, ja alettiin pyrkiä juridisesti sitovaan kansainväliseen sääntelyyn. Siihen ei yrityksistä huolimatta päästy, vaan jäätiin ei-sitovien julistusten ja ohjeiden varaan, kuten ILO:n Kolmikantainen periaatejulistus, joka koskee monikansallisia yrityksiä ja sosiaalipolitiikkaa (1977) sekä OECD:n toimintaohjeet monikansallisille yrityksille (1976, päivitetty vuonna 2011).²⁴ YK:n piirissä valmisteltiin 1970-luvulta lähtien ylikansallisia yrityksiä sitovia menettelytapaohteja. Kaikki nämä pyrkimykset haudattiin useiden yritysten jälkeen, kunnes vihdoinkin vuonna 2011 saatiin aikaan suositusluontoiset yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet, jotka hyväksyttiin YK:n ihmisoikeusneuvostossa.²⁵

Yritysten toiminnan oikeudellisesti sitova sääntely onkin jätetty yksittäisille valtioille. Kansainvälisillä sopimuksilla on pyritty ensisijaisesti turvaamaan yritysten toimintavapauksia. Tällaisia ovat olleet esim. WTO, NAFTA ja lukuisat kahdenkeskiset investointisopimukset. Yritysten yhteiskuntavastuuta koskeva sääntely on sen sijaan ollut vapaaehtoisuutta korostavaa pehmeää sääntelyä. On pitäyditty siinä, että kansainvälisen oikeuden näkökulmasta vain valtiot ovat vastuussa muun muassa ihmisoikeuksien suojelemisesta.²⁶ Yritysten vastuuta globaaleissa tuotantoketjuissa sääntelevätkin lähinnä vapaaehtoiset yritys vastuuta koskevat hallintaohjelmat (esim. ISO²⁷, EMAS²⁸) ja sertifiointit (esim. PEFC²⁹, FSC³⁰, MSC³¹,

²³ Nimitystä käytettiin paperi-, tekstiili- ym. tehtaiden omistajista tai johtajista, jotka käytännössä johtivat myös tehdasta ympäröivää yhteisöä kuten Juuso Waldén Valkeakoskella tai Gustaf Serlachius Mäntässä. Ks. myös artikkeli, jossa pohditaan tehtaanpatruunakulttuurin mahdollista paluuta hyvinvointivaltion rapautuessa (*Latvanen* 2012).

²⁴ *Blanco – Razzaque* 2011 s. 218–219.

²⁵ YK:n ihmisoikeusneuvosto 2011.

²⁶ *Knox* 2012 s. 51–52. Ks. myös alaviite 63.

²⁷ ISO eli International Organization for Standardization, ks. www.iso.org.

²⁸ EMAS eli the EU Eco-Management and Audit Scheme, ks. http://ec.europa.eu/environment/emas/index_en.htm.

²⁹ PEFC eli The Programme for the Endorsement of Forest Certification, ks. <http://pefc.fi/>.

³⁰ FSC eli Forest Stewardship Council, ks. <https://fi.fsc.org/fi-fi>.

³¹ MSC eli Marine Stewardship Council, ks. <https://www.msc.org/>.

Reilu kauppa³²), vapaaehtoiset periaatteet (esim. Global Compact, Business Social Compliance Initiative) sekä tiedonjakoa korostavat ohjelmat (EITI – Extractive Industries Transparency Initiative). Osassa yksityistä sääntelyä sitoutuminen on vahvaa (erityisesti kansainvälisten pankkien lainaehdot), osassa melko vahvaa (noudattaminen saattaa olla markkinoille pääsyn edellytys, esim. FSC tietyissä maissa) tai heikkoa (vapaaehtoiset periaatteet, joihin ei sisälly auditoinnin kaltaista valvontaa). Yritysvastuuta koskevaa sääntelyä kuvaa hyvin *Koivurovan* toteamus siitä, että ”(p)erinteiset jakolinjat kansainvälisen ja kansallisen oikeuden, julkisen ja yksityisen oikeuden sekä kovan ja pehmeän (soft law) oikeuden välillä muuttuvat epäselvemmiksi”.³³

Valtioiden hidas ympäristöongelmiin vastaaminen ja kansalaisjärjestöjen mielestä liian tehoton kansainvälinen yhteistoiminta sekä ympäristöasioissa että monikansallisten yritysten toiminnan kansainvälisen kontrollin järjestämisessä on kuitenkin saanut ympäristöjärjestöt tiivistämään kansainvälistä verkottumistaan.³⁴ Valtioiden kilpaillessa yritysten sijoittumisesta ovat kansalaisjärjestöt ottaneet yhä enemmän vastuuta suuryritysten toiminnan valvonnasta eri puolilla maailmaa julkistamalla näyttävästi yritysten epäeettistä toimintaa sekä myös yhteistyössä yritysten kanssa luomalla ei-valtiollisia vapaaehtoisesti noudatettavia säännöstöjä, joita osaa myös valvotaan. Joidenkin tutkijoiden mukaan ympäristöjärjestöjen lisääntynyt aktiivisuus ja painostus ovat johtaneet myös useiden liike-elämän itse kontrolloimien teollisuudenalakohtaisten standardien tai yritysten itsesääntelyn voimakkaaseen kasvuun.³⁵

Markkinoiden kontrolli voi joskus olla jopa vahvempaa kuin tuomioistuimissa vahvistettavissa oleva sitovuus. Esimerkiksi Stora Enson venäläisen yhteistyökumppanin vanhoista metsistä toimittamasta puusta liikkeelle lähtenyt kansalaisjärjestöjen järjestämä ostoboikotti aiheutti yritykselle suuret tappiot, mikä johti yrityksen puunhankintapolitiikan muutoksiin.³⁶ 2000-luvulta lähtien FSC-sertifikaatin menettäminen on ollut Venäjällä puuta hakkaavalle metsäalan yritykselle asiakkaiden menetyksen pelossa suurempi uhka kuin venäläisen tuomioistuimen määräämä sakko lainvas-
taisesta metsänhakuusta.³⁷ Erityisesti useat globaalisti toimivat yritykset pyrkivät osoittamaan, että ne itsesääntelyn ja muun yksityisen sääntelyn

³² Ks. <http://www.reilukauppa.fi/>.

³³ *Koivurova* 2015 s. 1015.

³⁴ *Tysiachniouk* 2010 s. 33–57.

³⁵ *Dashwood* 2014 s. 560–562.

³⁶ *Tysiachniouk* 2006 s. 266 ja *Yanitsky* 2000 s. 235–247.

³⁷ *Pappila* 2009 s. 44.

puitteissa huolehtivat ympäristöstä enemmänkin kuin mitä mahdollisesti puutteellinen kansallinen lainsäädäntö edellyttää.³⁸

1.3 Erilaiset käsitykset yritysvastuusta

Yritysvastuusta ei ole yleisesti hyväksyttyä määritelmää. *Sarkar* ja *Searcy* ovat tutkimuksessaan käyneet läpi yritysvastuun (CSR, *corporate social responsibility*) käsitteen määritelmiä ja niiden muutoksia vuosien 1953–2014 välillä.³⁹ Määritelmässä tietyt asiat ovat pysyneet mukana, mutta 1990-luvulta lähtien sosiaalisen vastuun ohella ovat korostuneet ympäristöasiat ja kestävä kehitys. *Sarkar* ja *Searcy* päätyivät tutkimuksensa synteettinä seuraavaan määritelmään:

*”CSR implies that firms must foremost assume their core economic responsibility and voluntarily go beyond legal minimums so that they are ethical in all of their activities and that they take into account the impact of their actions on stakeholders in society, while simultaneously contributing to global sustainability.”*⁴⁰

Lainsäädäntö muodostaa yritysvastuun kovan ytimen ja vähimmäisvaatimukset. Se ei kuitenkaan aina riitä, vaan yrityksillä katsotaan olevan sen yli meneviä velvollisuuksia erityisesti maissa, joissa valtio ei turvaa esimerkiksi hyviä työoloja työntekijöilleen tai edes jonkinlaista ympäristön- ja sosiaalisen suojelun minimitasoa.

Yleensä katsotaan myös, että yritysvastuu ei ole hyväntekeväisyyttä vaan ensisijaisesti yritysvastuun *integroimista* osaksi kaikkea yrityksen liiketoimintaa. Yritysvastuuta ei tämän määritelmän mukaan voi kuitata pelkästään jakamalla rahaa, vaan itse liiketoiminnan tulee ottaa huomioon ympäristö- ja sosiaaliset näkökohdat. Siihen katsotaan sisältyvän olennaisena osana myös *vapaaehtoisuus*, eli toiminnan tulee ylittää taso, jota

³⁸ *Dashwood* 2014 s. 562.

³⁹ Ks. *Sarkar – Searcy* 2016 s. 1433.

⁴⁰ *Sarkar – Searcy* 2016 s. 1433. Suomessa valtioneuvosto hyväksyi vuonna 2011 periaatepäätöksen yhteiskunta- ja yritysvastuusta. Sen mukaan ”(y)hteiskunta- ja yritysvastuu tarkoittaa yritysten, julkisen hallinnon ja muiden yhteisöjen taloudellista, sosiaalista ja ympäristöllistä vastuuta vaikutuksistaan ympäröivään yhteiskuntaan ja sidosryhmiin. Yhteiskunta- ja yritysvastuu on vapaaehtoista toimintaa, joka ylittää lainsäädännön tai muiden säännösten asettamat vähimmäisvaatimukset. Vastuullisuus ilmenee toimintaa ohjaavina arvoina, toteutettuina toimenpiteinä sekä näitä koskevana avoimuutena. Erityisesti kestävä kehityksen edistäminen on noussut keskeiseksi arvoksi.” Valtioneuvosto 2011.

lainsäädäntö edellyttää.⁴¹ Toiminnan tulee myös olla pitkäjänteistä, sillä kestävä kehityksen nouseminen tärkeään rooliin osana yritys vastuuta tar koittaa myös tulevien sukupolvien elinmahdollisuuksien kunnioittamista.⁴² Sarkar ja Searcy toteavat myös, että määritelmä on edelleen pääosin anglo-saksisen talousalueen käsitys yritys vastuusta.⁴³

Venäjällä yritys vastuu ymmärretäänkin hieman toisin omaa historiallista taustaa vasten. Neuvostoliiton suunnitelmataloudessa yritykset olivat valtion yksiköitä ja ne huolehtivat myös paikallisesta infrastruktuurista.⁴⁴ Kansalaiset, erityisesti syrjäseuduilla yhden yrityksen ympärille perustetuissa kaupungeissa, ymmärsivät yritykset valtion edustajiksi omalla alueellaan. Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen markkinatalouteen pyrittiin yritysten laajamittaisella yksityistämällä sekä siirtämällä yritysten sosiaaliset ja infrastruktuurin ylläpitoon liittyvät tehtävät kunnille, joille kuitenkin ei annettu riittäviä taloudellisia resursseja tehtäviensä hoitoon. Siirtymäaikaa annettiin virallisesti vain kuusi kuukautta, mikä käytännössä johti kuntien ja yritysten symbioottisiin suhteisiin. Kunnat joko lainasivat yrityksiltä rahaa, tai yritykset ottivat takaisin itselleen tehtäviä, joita kunta ei pystynyt hoitamaan.⁴⁵ Toki ihmiset myös arvostavat yrityksiä, jotka ylläpitävät tällaisia palveluja. Markkinataloudessa palvelut ovat kuitenkin melkoinen lisärasite globaaleilla markkinoilla kilpailevalle yritykselle.⁴⁶

Edelleenkin yritykset joutuvat Venäjällä osallistumaan talkoisiin valtion johdon kannustamina. Valtio tai kunnat eivät ole pystyneet vieläkään järjestämään riittäviä palveluja ilman yritysten apua. Öljyntuotantoalueilta verotulot kerätään enimmäkseen federaatiolle, ja kun alueelle ja kuntiin jää hyvin vähän verotuloja, pitää yritysten panostaa paikallisen infrastruktuurin ylläpitoon.⁴⁷ Haastateltavat yritysjohtajat esittävät tämän yritys vastuun

⁴¹ Kakabadse et al. 2005 s. 285.

⁴² Sarkar – Searcy 2016 s. 1432.

⁴³ Sarkar – Searcy 2016 s. 1433.

⁴⁴ Nystén-Haarala et al. 2015 s. 58.

⁴⁵ Kortelainen – Nystén-Haarala 2009 s. 152. Sosiaalisten tehtävien siirtyminen yksityistettäviltä yrityksiltä kunnille määrättiin presidentin asetuksella, kuten yritysten yksityistäminen muutoinkin vuosina 1993–1995.

⁴⁶ Esimerkiksi Kontupohjan sellu- ja paperitehtaasta ovat useat suomalaiset tutkijat tehneet empiiristä tutkimusta. Alaviitteessä 44 mainitun tutkimuksen lisäksi mm. *Itkonen – Stranius* 2002 sekä *Melin* 2005. Lähes kaikki haastateltavat kertoivat ihailleen tehtaan sosiaalisen vastuun politiikasta esittämättä erityistä kritiikkiä. Myöhemmin tehdas joutui paperiteollisuuden globaalien vaikeuksien myötä konkurssimenettelyyn ja etsii nyt ostajaa. (26.11.2016/ www.idanmetsatieto.info).

⁴⁷ Venäjän federaation budjettikoodeksi 31.7.1998 N 191-FZ. Verotulojen vähäinen kertyminen paikkakunnille, joilta niitä kannetaan, on yleismaailmallinen ongelma. Myös Suomessa tilanne on johtanut keskusteluun siitä, miten yritykset voisivat jättää enemmän tuloja esim. kaivospaikkakunnille, ks. esim. *Suopajärvi et al.* 2016.

sa laajamittaisena hyväntekeväisyytenä, vaikka monien yritysten virallisissa raporteissa korostetaankin toiminnan hyödyllisyyttä yritykselle itselleen.⁴⁸ Ne lahjoittavat varoja koulujen, urheiluhallien ja kulttuuripalatsien rakentamiseen tai remontointiin yleensä neuvottelemalla asianomaisen kunnan tai alueen johtajan kanssa.⁴⁹ Näistä ”lahjoituksista”, jotka usein ovat samalla kompensatiota ympäristön pilaantumisesta, tehdään yleensä luottamukselliseksi jäävät sopimukset. Tämän lisäksi yritykset osallistuvat federaation tai alueen kehitysohjelmiin, joihin ne lahjoittavat varojaan.⁵⁰ Valtion ja yritysten kesken on siis olemassa sanaton sopimus siitä, että yritykset ylläpitävät yhteiskuntarauhaa sosiaalisen vastuun nimissä. Yrityksille se maksaa rahaa, jonka käyttöä ne kuitenkin pystyvät maksajan oikeudella kontrolloimaan, sillä yritykset itse viime kädessä päättävät, mihin rahat käytetään. Paikalliset ihmiset eivät pysty osallistumaan luottamuksellisiin neuvotteluihin näistä lahjoituksista, vaikkakin voivat yleensä tehdä ehdotuksia kunnan elimille siitä, mihin kohteisiin yrityksiltä pitäisi pyytää rahoitusta.⁵¹

Erityisesti öljy-yhtiöt toimivat globaaleilla markkinoilla ja pyrkivät erilaisissa strategioissaan ja vuosiraporteissaan antamaan itsestään kuvan kansainvälistä yritysvastuuta toteuttavina yhtiöinä. Venäläisillä öljy-yhtiöillä on yleisesti käytössään ISO 14000 ympäristöjärjestelmiä⁵² ja osa raportoi Global Compact tai Global Reporting Initiative (GRI) -raportointijärjestelmän mukaisesti yritysvastuuseen liittyvästä toiminnastaan.⁵³ Yri-

⁴⁸ Suurten öljy-yhtiöiden ja muiden alojen keski suurten yritysten käsityksessä yritysvastuusta ja sen käytännön toteuttamisesta on eroa. Keski suurat ja pienet yritykset eivät pysty osallistumaan kuntien ja alueiden sosiaalipuolen toiminnan tukemiseen samassa mittakaavassa kuin suuryritykset, ja ne pyrkivät aktiivisemmin pysymään erossa kuntien sosiaalisten palvelujen paikkaamisesta. *Kuznetsov et al.* 2009 s. 43. Yritysten omat vastuuraportit korostavat sosiaalisin palveluihin ja infrastruktuuriin panostamisen hyötyjä itse yritykselle jo siitäkin syystä, että Venäjän osakeyhtiölaki, aivan kuten osakeyhtiölaki Suomessa, muualla Euroopassa tai Yhdysvalloissa, asettaa yhtiön tehtäväksi voiton tuottamisen osakkeenomistajille.

⁴⁹ *Kortelainen – Nystén-Haarala* 2009 s. 154–157, *Henry et al.* 2009 s. 1353–1361 ja *Britcyna et al.* (tulossa).

⁵⁰ *Nystén-Haarala* 2009 s. 113.

⁵¹ *Britcyna et al.* (tulossa).

⁵² Esim. ISO 14001 -standardi edellyttää ympäristöasioiden johtamisjärjestelmää ja ympäristönsuojelutoimien tuloksellisuuden parantamista. Se ei sinänsä aseta tiettyjä ympäristövelvoitteita yrityksille. Ks. esim. https://www.sfs.fi/julkaisut_ja_palvelut/tuotteet_valokeilassa/iso_14000_ymparistojohtaminen/iso_14001_2015.

⁵³ *Knizhnikov et al.* 2017 s. 21. Vuonna 2016 yhdeksän yhtiötä kaikkiaan 21 suurimmasta venäläisestä öljy-yhtiöstä julkaisi GRI:n mukaisen raportin. Näiden yhtiöiden joukossa ovat mm. Lukoil ja Sakhalin Energy. Kuusi yhtiötä julkaisee oman mallin mukaista ympäristöraporttia. Sakhalin Energy voitti ympäristövastuun kokonaistarkastelussa ykkössijan ja Lukoil tuli neljänneksi. (Ibid. s. 7)

tysvastuun toteuttamisen käytäntö voi öljyntuotantoalueilla kuitenkin olla monista eri syistä hyvinkin erilaista kuin mitä yrityksen omat yritysvastuudokumentit antavat ymmärtää.⁵⁴

1.4 Tutkimuksen tavoite, metodi ja näkökulma

Tässä artikkelissa tarkastelemme sitä, mikä on osallistumisoikeuksien rooli yritys vastuussa. Kuten edellä todettiin, yritys vastuuta koskeva sääntely on yhdistelmä kansallista ja kansainvälistä, julkista ja yksityistä sekä kovaa ja pehmeää sääntelyä.⁵⁵ Tämäkin artikkeli käsittelee sekä venäläistä lainsäädäntöä, kansainvälistä soft law'ta että yritysten osana yritys vastuupoliittikaansa solmimia yksityisoikeudellisia sopimuksia. Vaikka ensisijaisesti tutkimme nimenomaan lainsäädännön vaatimukset ylittävää yritys vastuusääntelyä ja sen toteutumista öljy-yhtiöiden toiminnassa Venäjällä, kuvaamme jaksossa 3.1 myös venäläistä lainsäädäntöä, joka useine puutteineenkin muodostaa yhtiöiden toiminnan ja yritys vastuun ytimen. Sen tunteminen on oleellista, jotta voimme ymmärtää, mikä yritys vastuun merkitys osallistumisoikeuksien toteutumisessa on tai voisi olla.

Yritys vastuuta voidaan määrittellä länsimaisen ymmärryksen mukaan ensisijaisesti yrityksen kaikkien toimintojen toteuttamiseksi ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti vastuullisesti, tai venäläisen käytännön mukaan ensisijaisesti osittain pakolliseksi hyväntekeväisyydeksi. Koska tarkastelemme kohteena ovat yritys vastuukäytännöt Venäjällä, tarkastelemme osallistumisoikeuksia osana kumpaakin yritys vastuun puolta: varsinaisen yritystoiminnan vastuullisuutta sekä hyväntekeväisyyttä.

Osallistumisoikeuksien asemaa osana yritys vastuuta tarkastellaan ensiksikin kartoittamalla erilaisten kansainvälisten soft law⁵⁶ -sääntelyinstru-

⁵⁴ Henry et al. 2016.

⁵⁵ Suomessa yritys vastuuta ovat erilaisista oikeustieteellisistä näkökulmasta käsitelleet mm. Kokko ja Mähönen (2015), Nyström ja Rajavuori (2014), Sorsa (2011) ja Pentikäinen (2009).

⁵⁶ Yritys vastuuta koskevalla soft law'lla tai pehmeällä sääntelyllä tarkoitetaan tässä artikkelissa sekä valtiollista että ei-valtiollista sääntelyä, jolla pyritään vaikuttamaan yritysten toimintaan, mutta jota ei voida yrityksiä sitovasti panna täytäntöön kansallisten viranomaisten tai kansainvälisten toimijoiden kuten YK:n toimesta. Kyse on hieman erilaisesta soft law'sta kuin mitä esimerkiksi Määttä (2005) analysoi tutkimuksessaan. Määttä arvioi soft law -aineiston roolia ”tosiasiallisesti hyvin merkittävänä oikeuslähteenä ympäristöasioita koskevassa kansallisessa oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa sekä viranomaisten että tuomioistuinten päätöksenteossa”. (Määttä 2005 s. 342.) Tässä artikkelissa sen sijaan tarkastellaan vain suoraan yrityksiin kohdistuvaa pehmeää sääntelyä, jonka noudattamisen taustalla ovat mm. yrityksen eettiset arvot, maineen hallinta ja markkinointistrategiat tai

menttien sisältöä (jakso 2.3). Sääntelyinstrumentteja tarkastellaan hyödyn­ tämällä Århusin sopimuksen mukaista määritelmää osallistumisoikeuksis­ ta. Sopimuksen mukaan osallistumisoikeuksilla tarkoitetaan 1) valtion velvollisuutta jakaa tietoa ja kansalaisten oikeutta saada informaatiota, 2) oikeutta osallistua päätöksentekoon sekä 3) oikeutta tehdä aloitteita ja hakea muutosta (itseä ja elinympäristöään koskeviin) päätöksiin.

Toiseksi selvitetään yritys vastuun toteuttamista kolmella eri öljyntuo­ tantoalueella Venäjällä. Pohdimme sitä, voisiko kansainvälinen pehmeä sääntely täydentää heikkoa tai epäselvää kansallista lainsäädäntöä lisää­ mällä paikallisten ihmisten osallistumisoikeuksia öljyntuotantoprojekteis­ ta päättämässä tai onko yritys vastuun ja lainsäädännön välillä muunlaista osallistumisoikeuksia estävää tai rohkaisevaa vuorovaikutusta.

Århusin sopimuksen mukaisten osallistumisoikeuksien kolme osa­ aluetta ovat sovellettavissa myös koskemaan yrityksiä ja niiden vapaaeh­ toista yritys vastuutoimintaa. Yrityksellä voidaan ensinnäkin katsoa olevan velvollisuus informoida paikallisia asukkaita hankesuunnitelmasta jo mah­ dollisimman varhaisessa vaiheessa, kertoa toiminnan luonteesta ja vaiku­ tuksista ympäristöön ja ihmisiin sekä tiedottaa mahdollisimman nopeasti toiminnassa tapahtuvista häiriötilanteista. Toiseksi, yrityksen tulisi keskustella paikallisyhteisön kanssa hankkeesta (ja hyötyjen jakamisesta) sen eri vaiheissa. Lopulta yrityksellä tulisi olla riitojenratkaisumekanismi, jolla se pyrkii sovitteluun ristiriidat ja korjaamaan vahingot, joita yhtiön toiminta on aiheuttanut, mikäli näistä ei ole ole päätetty tuomioistuimen tai viran­ omaisen päätöksellä.

Tutkimusmenetelmämme ovat sekä empiirisiä että erilaista dokumentoi­ dun sääntelyn sisällön vertailevaa analyysiä. Kolmella öljyntuotantoalueella olemme selvittäneet öljy-yhtiöiden yritys vastuun strategioita niiden julkista­ mien dokumenttien perusteella sekä haastatteleamalla niin yritysjohtoa kuin sidosryhmien edustajia. Haastatteluja on kerätty Nenetsian Autonomiselta alueelta (NAO), Komin tasavallasta sekä Sahalinilta laadullisilla, osittain strukturoiduilla haastatteluilla. Niitä tehtiin NAO:ssa yhteensä 99: kesäkuus­ sa 2011, huhtikuussa 2013, huhti-toukokuussa 2014 ja helmi-maaliskuussa 2015. Haastatteluja kerättiin alueen pääkaupungista Naryan Marista sekä kolmesta eri kylästä alue- ja kunnallishallinnon edustajilta, yritysjohtajilta, paikallisilta poronhoitajilta ja muilta asukkailta. Komista kerättiin helmi- maaliskuussa 2015 sekä tammi-helmikuussa 2016 yhteensä 57 haastattelua samoilta sidosryhmiltä ja Sahalinilta elokuussa 2015 yhteensä 21 haastatte-

---

muiden etujen, kuten lainan saaminen, kansainväliseltä rahoituslaitokselta. Tällaisen soft law'n noudattamatta jättämiselläkin voi olla vaikutuksia yrityksiin, kuten myönnetyn serti­ fikaatin menettäminen tai myönnetyn lainan peruuttaminen.

lua. Kolmea Lukoilin edustajaa on haastateltu yhtiön pääkonttorissa Moskovassa. Haastattelujen avulla on pyritty saamaan eri näkökulmat huomioon ottava kokonaiskuva paikallisen yritys vastuun mekanismeista sekä sen ja lainsäädännön merkityksestä käytännössä. Haastateltavat paikalliset asukkaat ovat olleet lähes kaikki alkuperäiskansojen jäseninä itseään pitäviä henkilöitä. Näistä haastatelluista vain Komissa asuvia izhvalaisia ei ole Venäjällä virallisesti hyväksytty alkuperäiskansaksi.

Tässä artikkelissa sovelletaan oikeuspluralistista näkemystä, jonka mukaan oikeus on laajempi käsite kuin vain tuomioistuimessa täytäntöönpantavissa oleva oikeudellisesti sitova sääntely.⁵⁷ Tutkittaessa yritys vastuuta ja sitä koskevan sääntelyn toimeenpanoa ja toteutumista käytännössä, olisi keinotekoisista ottaa tutkimuksessa huomioon vain kansallinen lainsäädäntö, jota kansalliset tuomioistuimet soveltavat. Käytännössä on tärkeämpää tutkia, mitä sääntelyä noudatetaan ja miten. Koska tätä sääntelyä vielä on monella eri tasolla – kansainvälisellä, kansallisella, alueellisella tai paikallisella – muodostuu siitä monitasoista hallintaa eri sidosryhmien osallisuudessa siihen eri tavoin.⁵⁸ Yritys vastuun merkitys korostuu myös siinä, että yhtiöt taloudellisesti merkittävinä toimijoina joutuvat tekemään eri sääntelyinstrumenttien välistä valintaa usein markkinoiden ehdoilla, vaikka Venäjällä valtio pyrkii esiintymään ainoana sääntöjen laatijana.⁵⁹

Luvussa 2 perustellaan osallistumisoikeuksien kasvavaa roolia osana yritys vastuuta, pohditaan niiden lisäämisen vaikeuksia sekä verrataan erilaisia globaaleja ei-valtiollisia sääntelyinstrumentteja tarkastellen niihin sisältyviä osallistumisoikeuksia. Luvussa 3 tarkastellaan yritys vastuun ja osallistumisoikeuksien toteutumista kolmella eri öljyntuotantoalueella Venäjällä. Luvussa 4 käydään keskustelua osallistumisoikeuksista tutkimustavoitteiden näkökulmasta.

---

⁵⁷ Oikeuden ymmärtäminen laajempänä ilmiönä kuin vain ns. sitova oikeudellinen sääntely on ollut tyypillistä sosiologiassa ja antropologiassa kehittyneessä oikeuspluralismissa, esim. *Teubner* 1977 ja *Berman* 2002. Nyt se kuitenkin on vähitellen tulossa myös oikeustieteeseen, esimerkiksi yhtiöoikeuteen ja oikeusteoriaan (*Zumbansen* 2012 ja *Zamboni* 2011). Ks. oikeuspluralismikeskustelusta myös *Scandinavian Studies in Law* -julkaisun numero 62 *Law Without State* (January 2017) sekä Jaakko Husan tuotanto esim. kriittinen puheenvuoro globaalista konstitutionalismista *Husa* 2016.

⁵⁸ *Melish – Meidinger* 2012 s. 326.

⁵⁹ *Tulaeva* 2015.

2 OSALLISTUMISOIKEUDET YRITYSVASTUUSÄÄNTELYSSÄ

2.1 Perusteluja osallistumisoikeuksien lisäämiselle

Osallistumisoikeuksien sisällyttämiseksi osaksi yritysvastuuta voidaan esittää monia perusteita. Ensinnäkin, koko yritysvastuun käsitteen ajatuksena on tasoittaa sitä luonnonvarojen ja talouden hallinnassa syntyneitä epätasapainoa, jota yritysten vahva asema ylläpitää.⁶⁰ Useat valtiot ovat monista kansainvälisistä sopimuksista huolimatta epäonnistuneet esimerkiksi ihmisoikeuksien turvaamisessa kaikille kansalaisilleen. Jos valtiot ovat ainakin osittain epäonnistuneet yritysten sääntelyssä, ja yritykset toimivat sääntelyn, täytäntöönpanon tai valvonnan puutteesta johtuen lainvastaisesti tai epäeettisesti, niin on kysyttävä, ratkaako yritysvastuuta koskeva ongelma käyttämällä jatkossa vain nykyisen kaltaista pehmeää sääntelyä?

Toiseksi, yritysvastuuseen, joka ei perustu sitovaan lainsäädäntöön, sisältyy viherpesun riski. Parantaakseen mainettaan tai välttääkseen joutumasta kansalaisjärjestöjen hampaisiin, yritykset ottavat käyttöön esimerkiksi erilaisia ympäristöhallinta- tai raportointijärjestelmiä. Silloin kun näihin ei sisälly minkäänlaista mahdollisuutta tarkistaa ilmoitettujen tietojen (esim. raaka-aineen alkuperä, alihankkijoiden toimintatavat) paikkansa pitävyyttä, on yrityksellä mahdollisuus kiillottaa julkisuuskuvansa tekemättä merkittäviä muutoksia toiminnassaan.⁶¹

Kolmanneksi, isot luonnonvarojen käyttöä koskevat hankkeet muuttavat perustavaa laatua olevalla tavalla ympäristöä niin paikallisten ihmisten kuin yleisemmin luonnon näkökulmasta tarkasteltuna. Tämän vuoksi niiden kohdalla yritysvastuun ulottaminen omia työntekijöitä laajemmalle on vielä tärkeämpää kuin esimerkiksi vaateteollisuuden kohdalla.⁶² On luke mattomia esimerkkejä siitä, kuinka luonnonvarahankkeiden yhteydessä on rikottu niin osallistumis-, ympäristöllisiä kuin ihmisoikeuksiakin.⁶³

⁶⁰ Suuryhtiöiden vaikutusvalta on kasvanut, ja niiden liikevaihto on valtioiden bruttokansantuotteen luokkaa ja enemmänkin: esimerkiksi Niken liikevaihto on suurempi kuin Paraguayn BKT ja Walmartin liikevaihto suurempi kuin Norjan öljyvaltion BKT. *Murillo* 2015 s. 134. Luvut ovat vuodelta 2010.

⁶¹ *Melish – Meidinger* 2012 s. 311.

⁶² *Suopajarvi et al.* 2016 s. 67. Tässä tutkimuksessa kaivosten lähialueiden asukkaat toivoivat erityisesti jatkuvaa ja luotettavaa tietoa ympäristön tilasta, yrityksen avoimia ja läpinäkyviä toimintatapoja sekä yhteisön ja yrityksen välistä jatkuvaa dialogia, jossa ratkotaan paikallisten huolenaiheita.

⁶³ Ihmisoikeusrikkomuksista on julkisuudessa syytetty kymmeniä suuryrityksiä, mutta

Neljänneksi, yritys vastuuta koskevat globaalit normistot ovat väistämättä yleisluontoisia, jotta ne soveltuisivat erilaisille toimialoille hyvin erilaisissa yhteiskunnallisissa oloissa. Jotta niiden soveltamisessa voidaan mahdollisimman tehokkaasti ottaa huomioon paikalliset olosuhteet ja paikallisten asukkaiden tarpeet, on luonnollista, että yritys vastuun tulisi sisältää myös osallistumisoikeuksien myöntämistä paikallisille.⁶⁴ Tätä tukee myös yritys vastuun luonne prosessina: ympäröivä maailma muuttuu jatkuvasti ja yrityksen on kommunikoitava sen kanssa ja sopeutettava omaa toimintaansa niin konkreettisiin kuin asenneilmapiirinkin muutoksiin.⁶⁵

Lisäksi, kuten edellä mainittiin, osallistumisoikeuksien turvaamista pidetään nykyään edellytyksenä ihmisoikeuksien toteutumiselle tilanteissa, joissa ympäristön muutokset saattavat estää ihmisoikeussopimuksen turvaamisen oikeuden – kuten oikeus elämään – toteutumista. Tämän vuoksi katsotaan yhä enenevässä määrin, että myös ihmisoikeussopimukset edellyttävät valtioiden takaavan ympäristöllisiä osallistumisoikeuksia kansalaisilleen.⁶⁶ Muun muassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinta Euroopan ihmisoikeussopimuksesta on muuttunut aiemmasta kielteisestä kannasta vähitellen siihen suuntaan, että ympäristöhaitat voivat uhata sopimuksen turvaamia oikeuksia ja että valtioiden tulee tietyissä tilanteissa taata myös informaation saaminen ympäristön tilaan ja terveyteen haitallisesti vaikuttavista toimista.⁶⁷ Kansainväliset ihmisoikeussopimukset eivät tietysti sido yrityksiä, mutta yrityksillä katsotaan olevan moraalinen velvollisuus kunnioittaa ihmisoikeuksia, vaikkei valtio niitä täysimääräisesti kansalaisilleen turvaisikaan.⁶⁸ Erityisesti suuryritykset joutuvat varomaan mainettaan vaarantavia ihmisoikeus- ja ympäristöskandaaleja.

Toisaalta osallistumismenettelyihin on myös kohdistettu kritiikkiä, erityisesti kehitysmaissa toteuttaviin hankkeisiin liittyen. On katsottu, että osallistumismenettelyt lähinnä legitimoivat hankkeita, joita paikalliset asukkaat vastustavat ja jotka saattavat heikentää heidän elinolosuhteitaan entisestään. Huonosti toteutettu osallistuminen saattaa myös vahvistaa en-

---

kansainvälisten ihmisoikeuksien rikkomisesta niitä ei juuri saada tuomiolle, jolleivat oikeusjärjestelmät valtioissa, joissa rikkomuksia tapahtuu ja on tapahtunut, velvoita yhtiötä noudattamaan ihmisoikeuksia. Poikkeuksena tästä on esimerkiksi Hollannin lainsäädäntö, jonka mukaan Shell voitiin tuomita vahingonkorvauksiin myös muussa valtiossa eli tässä tapauksessa Nigeriassa tapahtuneista öljyvuodoista ja sen yksityiselle henkilölle aiheuttamista haitoista. Shell joutui maksamaan vahingonkorvauksia nigerialaisille öljypäästöistä kärsineille viljelijöille. Ks. esim. *Sekularac – Deutsch* 2013.

⁶⁴ *Melish – Meidinger* 2012 s. 312.

⁶⁵ *Kakabadse et al.* 2005 s. 285.

⁶⁶ *Knox* 2014 s. 29.

⁶⁷ *Kumpula* 2004 s. 187.

⁶⁸ *Knox* 2012 s. 65.

tisestään paikallista sosiaalista eriarvoisuutta.⁶⁹ Kritiikki ei kohdistu osallistumisoikeuksiin sinänsä vaan päätöksenteon valtarakenteisiin.

Lisäksi yritysvastuusääntely on osa globaalia monitasohallintaa (*multi-level governance*), jonka olennainen osa ovat sääntelyn eri tasojen (mm. kansainvälinen, kansallinen, paikallinen) vuorovaikutus ja eri tahojen (mm. valtio, yritykset, järjestöt, paikalliset ihmiset) osallistuminen sääntelyn luomiseen ja täytäntöönpanoon. Tämän vuoksi ei ole myöskään yritysvastuun sääntelyn luonteen vuoksi perusteltua jättää globaalien yritysvastuusäännösten täytäntöönpanosta ulkopuolelle niitä järjestöjä ja paikallisia ihmisiä, joiden elämään yrityksen toiminta voi vaikuttaa.⁷⁰ Viimeiseksi perusteeksi voidaan todeta, että yritysten vaikutusvalta ja potentiaalisesti suuret vaikutukset ympäröivään yhteiskuntaan tuovat mukanaan vastuun. Näin yrityksillä oleva valta on eräs moraalinen peruste sille, että niillä tulee myös olla vastuuta.⁷¹

Toisinaan osallistumisoikeuksia tarjotaan paikallisille, jotta yritys voisi välttyä konflikteilta sekä mahdolliselta maineen heikentymiseltä.⁷² Samoin yritys voi nähdä myös tarjoamansa osallistumismahdollisuudet keinona kartoittaa alueella toiminnan aloittamiseen liittyviä paikallisten ihmisten tyytymättömyydestä kumpuavia sosiaalisia riskejä.⁷³ Myös jatkuvasti vahvistuva keskustelu sosiaalisesta toimiluvasta (*social licence to operate*) sisältää ajatuksen siitä, että enemmistö paikallisesta yhteisöstä, jonka alueella yritys toimii ja johon sen toimet vaikuttavat, on hyväksynyt yrityksen tulon alueelle ja pitää jatkuvasti yrityksen toimintaa hyväksyttävänä.⁷⁴ Tämä edellyttää yleensä vuoropuhelua paikallisyhteisön kanssa, paikallisyhteisön hyötymistä yhtiön toiminnasta, riittäviä vakuuksia siitä, että yhtiö toimii ympäristönsuojelullisesti vastuullisesti sekä toimimista vastuullisemmin kuin mitä pelkkä lainsäädäntö edellyttää.⁷⁵

Århusin sopimuksen jaottelua noudattaen on kyse ensinnäkin yrityksen velvollisuudesta jakaa tietoa toiminnastaan ja sen vaikutuksista ympäristöön ja ihmisiin. Tämä toteutuu nykyään yleensä yritysvastuuraporttien kautta, mikä ei kaikissa oloissa ole riittävää avoimuutta. Oikeuden osallistua päätöksentekoon voidaan yritysten kohdalla katsoa tarkoittavan yleisön kuulemista riittävän ajoissa, kun hanke on vasta suunnitteilla, sekä yleisön

⁶⁹ Fontana – Grugel 2016 s. 258.

⁷⁰ Melish – Meidinger 2012 s. 317–318.

⁷¹ Kakabadse et al. 2005 s. 284.

⁷² Prno – Slocombe 2012 s. 346.

⁷³ Tang-Lee 2016 s. 35.

⁷⁴ Ks. esim. Wilson 2016 ja Koivurova et al. 2015.

⁷⁵ Koivurova et al. 2015 s. 195–196.

esittämien näkökohtien vilpittöitä arviointia ja huomioon ottamista hankkeen suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Kolmas osa-alue eli vireillepano- ja valitusoikeus eivät yritysvastuun kohdalla tarkoita oikeutta valittaa tuomioistuimeen vaan esimerkiksi jonkinlaista muuta riidanratkaisumenettelyä, kuten yrityksen perustamaa sovittelemekanismia, tai OECD:n toimintaohjeisiin sisältyvää kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen mahdollisuutta valittaa kansalliseen yhteyselimeen yhtiön toimittua toimintaohjeiden vastaisesti.⁷⁶

2.2 Osallistumisen lisäämisen hidasteita

Öllyteollisuudella on monessa maassa – Venäjä mukaan lukien – niin suuri merkitys maan taloudelle, ettei kansalaisjärjestöjen ole helppo painostaa sitä muuttamaan toimintatapojaan. Kuluttajakaan ei ole ollut helppoa saada mukaan boikotoimaan öljy-yhtiöitä, vaikka esimerkkejä menestyksellistä yksittäistä boikoteista on.⁷⁷ Metsätalouden puolella kansalaisjärjestöt saivat 1990-luvulla kuluttajien avulla vakuutettua isot eurooppalaiset painotalot siitä, että niiden pitää ostaa Venäjältä vain sertifioitua puuta, jotta ne välttyisivät kuluttajien boikoteilta.⁷⁸ Öljyn osalta ei ole samanlaista kuluttajakampanjaa ollut, ja tuskin on lähiaikoina tulossakaan, kun venäläisten kansalaisjärjestöjen toimintaa on huomattavasti vaikeutettu ulkomaisia agentteja koskevan lakimuutoksen tultua voimaan.⁷⁹ Öljy on muutenkin raaka-aine, jota ei vielä ole onnistuttu korvaamaan riittävän edullisella tavalla. Lisäksi öljy kuljetetaan pitkin samaa öljyputkea, josta ei enää voida erottaa eri tavoin ja eri alueilla tuotettua öljyä toisistaan.

Venäläistä öljyä Eurooppaan tuovilla yhtiöilläkin tuskin on mainittavasti vaikutusvaltaa venäläisiin öljyjätteihin. Suomalainen Neste ei pysty yksin vaikuttamaan öljyntuotantokäytäntöihin Venäjällä, mutta EU saattaisi pystyä globaalisti tärkeänä toimijana ja Venäjän edelleen selvästi tärkeimpänä⁸⁰ energian ostajana vaatimaan ympäristöystävällisempää tuotan-

⁷⁶ Ks. esim. Suomen menettelystä TEM 2016.

⁷⁷ Ks. esim. *Braunsberger – Buckler* 2011 s. 97: boikotti vaikutti siihen, ettei Shell upottanut Brent Spar -porauslauttaansa mereen.

⁷⁸ *Kortelainen* 2008 s. 1298 ja 1302.

⁷⁹ Laki muutoksista eräisiin lakeihin, jotka koskevat ulkomaalaisina agenteina toimivien taloudellista voittoa tavoittelemattomien järjestöjen toimintaa, 20.7.2012, No. 121-FZ. Ulkomaalaisiksi agenteiksi määritellyt järjestöt joutuvat rekisteröitymään ja raportoimaan toiminnastaan. Ne myös joutuvat maksamaan sakkoja. Tämä aiheuttaa järjestöille taloudellista raskautta ja velvoittaa niitä laatimaan erilaisia raportteja.

⁸⁰ EIA 2016 s. 10, kuvio 3. Vienti Kiinaan on kasvanut viime vuosina merkittävästi.

totapaa, eli ensi sijassa vanhojen öljyputkien vaihtamista nykyistä nopeamalla aikataululla.

Myös yritysmaailman totutut tavat ja yrityssalaisuudet voivat vaikutusvalan puutteen ohella vaikeuttaa avoimuuden lisääntymistä. Esimerkiksi Neste ei voi venäläisen sopimusosapuolen vaatimuksista johtuen paljastaa, miltä yhtiöiltä se hankkii Venäjältä Suomeen tuotavan öljynsä. Vastaavia ongelmia löytynee kaikilta toimialoilta, mutta syyt saattavat olla hyvin erilaisia.⁸¹

2.3 Sääntelyinstrumenttien vertailu

Kuten edellä todettiin, yritysvastuu perustuu ensinnäkin lainsäädännön noudattamiselle. Yritysten käytössä on usein muitakin sääntelyinstrumentteja, joiden avulla ne pystyvät osoittamaan noudattavansa kansainvälisiä standardeja (esim. ISO 14001 ympäristöjärjestelmä) ja ohjeistoja (esim. YK:n Global Compact). Tämän ohella yrityksillä voi olla oma yhteiskuntavastuupolitiikkansa, joka sisältää yhtiökohtaisia tavoitteita ja sitoumuksia.

Yritysvastuuinstrumentit voidaankin jaotella niiden laatijoiden perusteella eri ryhmiin. Ensimmäisen ryhmän muodostavat kansainvälisoikeudelliset *soft law* -instrumentit, kuten YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet, joiden avulla on pyritty selvittämään, miten vastuullisesti toimiva yritys ottaa huomioon ihmisoikeuskysymykset.⁸² Toinen ryhmä ovat ylikansalliset sääntelyinstrumentit, jotka ovat valtioiden muodostamien järjestöjen, kuten OECD:n, ohjeita ja periaatteita. Kolmantena voidaan mainita rahoituslaitosten laatimat standardit koskien kansainvälisten hankkeiden vastuullista rahoittamista (esim. Maailmanpankin, EBRD:n ja IFC:n standardit sekä yksityisten pankkien Equator Principles). Valtiolliset vapaaehtoiset yritysvastuujärjestelmät, kuten erilaiset ympäristömerkit, voidaan laskea neljänteen ryhmään. Viidennen muodostaa itse-sääntely, josta voidaan erottaa muutamia erillisiä sääntelytyyppejä. Toimialan tai yrityksen itselleen laatimat säännöt ovat itsesääntelyn puhtain muoto. Kemikaalialan Responsible Care mainitaan usein tästä esimerkki-

⁸¹ Toisinaan yritys haluaisi julkaista tiedot alihankkijoistaan ja raaka-aineiden toimittajistaan, mutta nämä eivät välttämättä haluakaan avata hankintaketjuaan. Esimerkiksi vaate-teollisuudessa alihankkija voi pelätä, että kertoessaan isommalle yhtiölle, mistä se hankkii tietyn tuotteen, isompi yhtiö saattaaakin tilata tuotteet suoraan tuottajalta, jolloin alihankkija jää vaille tuottoa. *Egels-Zandén et al.* 2014.

⁸² Ks. ohjaavien periaatteiden suhteesta öljy-yhtiöihin *Lindsay et al.* 2014.

nä.⁸³ Tätä yleisempiä ovat jonkun toimialan ja sen sidosryhmien yhdessä laatimat normistot. Tästä ovat hyvänä esimerkkinä metsäsertifiointijärjestelmät (FSC ja PEFC) sekä kotimaisen Kestävän kaivostoiminnan verkoston laatima kaivosvastuujärjestelmä.⁸⁴ Näissä on usein mukana niin yrityksiä, etujärjestöjä kuin ympäristöjärjestöjäkin. Yleisimmin eri yritysvastuujärjestelmistä ovat käytössä ISO-standardit, joita yleensä pidetään yritysystävällisenä, koska ne ovat yksityisen teollisuutta edustavan standardisointijärjestön laatimia.⁸⁵

Taulukkoon 1 on kerätty erilaisia yritysvastuuta koskevia sääntelyinstrumentteja, joissa kaikissa on joitain osallistumisen elementtejä. Taulukko on esimerkinomainen eikä pyri tarjoamaan kattavaa kuvaa yritysvastuun sääntelyinstrumenteista. Taulukon tarkoituksena on antaa tietoa siitä, onko ja millaisia osallistumisen muotoja on yleisesti käytössä yritysvastuusääntelyssä ja miten eri järjestelmien osallistumisoikeudet eroavat toisistaan.

Tarkasteltavat osallistumisoikeudet ja jaoteltu Århusin sopimuksen jaottelun mukaisesti: oikeus tietoon, oikeus osallistua päätöksentekoon sekä valitusmahdollisuus. Neljäntenä on otettu mukaan ns. FPIC (*free, prior, informed consent*) -periaate, jonka mukaan suunniteltaessa hanketta alkuperäiskansan perinteisille asuinalueille, on alkuperäiskansan edustajilta saatava riittävään tietoon perustuva ja ilman painostusta annettu suostumus hankkeelle. FPIC nousee nykyään entistä useammin esille keskusteltaessa erityisesti kaivannaisteollisuuden yritysvastuusta ja suhteesta alkuperäiskansoihin.⁸⁶ FPIC sisältyy jo muutamiin yritysvastuumentteihin sekä alkuperäiskansojen oikeuksia koskeviin kansainvälisiin sääntelyinstrumentteihin, kuten YK:n julistukseen alkuperäiskansojen oikeuksista vuodelta 2007.

Taulukkoon on valittu eri taustoista lähtöisin olevia yritysvastuumenttejä: kaksi keskeistä kansainvälistä tai ylikansallista ohjeistoa (YK, OECD), kolme rahoituslaitosten laatimaa standardia (IFC, EBRD, Equator Principles) ja yksi energia-alan sertifiointijärjestelmä (Equitable Origin).⁸⁷

⁸³ Ks. <https://www.icca-chem.org/responsible-care/>. Toisena esimerkkinä voidaan mainita kaupan alan toimijoiden laatima BSCI (Business Social Compliance Initiative), jonka avulla pyritään saamaan tavarantoimittajat sitoutumaan työolojen parantamiseen. Ks. <http://www.bs-ci-intl.org/>.

⁸⁴ Ks. <http://www.kaivosvastuu.fi/toimintakehys/>.

⁸⁵ Nystén-Haarala et al. 2015 s. 61.

⁸⁶ Owen – Kemp 2014 s. 91 ja Yakovleva 2011 s. 147.

⁸⁷ Arvioinnin ulkopuolelle on jätetty esimerkiksi tuotteen alkuperää tai toimittajan työoloja koskevat standardit. Ensisijaisesti työoloja tai viljelymenetelmiä koskevissa standardeissa on oletettavasti paljon vähemmän tehtaan tai viljelyalan ulkopuolisen yhteisön osallistumisoikeuksia koskevia määräyksiä, mutta näitä ei ole tarkasteltu tätä artikkelia varten.

Taulukko 1. Yritysvastuustrumenttien vertailu

	Avoimuus / oikeus tietoon	Oikeus lausua mielipiteensä	Mahdollisuus valittaa	FPIC (free, prior, informed consent)
<i>OECD:n toimintaohjeet monikansallisille yrityksille (1976, 2011)¹</i>	III. 1. Yritysten tulisi huolehtia siitä, että niiden toiminnasta, rahoituksesta, taloudellisesta tilanteesta, tuloskehityksestä, omistuksesta ja johtamisesta julkkaistaan säännöllisesti ajankäytökäisiä, luotettavia ja tarkoituksenmukaisia tietoja.	–	Osa II, I.1. Maiden tulee perustaa kansalliset yhteysselimet, joiden tehtävänä on mm. käsitellä tiedusteluja ja osallistua toimintaohjeiden tilannekohtaista soveltamista koskevien kysymysten ratkaisemiseen.	–
<i>YK:n Global Compact (2000)²</i>	Sitoutumiseen sisältyy edistymisestä kertominen. Muutoin 10 periaatetta eivät suoraan sisällä osallistumisoikeuksia, mutta esimerkiksi periaatteen 8 toteuttamiseksi suositellaan, että yritys voisi esittää merkiksi arvioita ja kertoa julkisesti kestävästä kehityksen periaatteiden sisällyttämisestä liiketoimintaansa, sekä varmistaa läpinäkyvyys ja tasapuolinen dialogi sidosryhmien kanssa.	Muutoin 10 periaatetta eivät suoraan sisällä osallistumisoikeuksia, mutta esimerkiksi periaatteen 8 toteuttamiseksi suositellaan, että yritys voisi esittää merkiksi arvioita ja kertoa julkisesti kestävästä kehityksen periaatteiden sisällyttämisestä liiketoimintaansa, sekä varmistaa läpinäkyvyys ja tasapuolinen dialogi sidosryhmien kanssa.	Ihmisoikeuksien kunnioittamista koskevan periaatteen 1 selitysosa sisältää kehoituksen oikeusmenettelyn (remediation process) käyttöön otosta.	
<i>GRI (Global Reporting Initiative)³</i>	GRI sisältää vain avoimuuteen eli raportointiin liittyviä velvoitteita. 413-1: Raportoivan organisaation pitää ilmoittaa seuraavat tiedot: niiden hankkeiden prosenttiosuus, joihin liittyy paikallisten osallistumista, vaikutusten arviointia ja/tai kehitysohjelmia, mukaan lukien sosiaalisten vaikutusten arvioinnit, paikallista yhteisöjen osallistamiset, vaikutusten arvioinnit, käytetyt riidanratkaisumenetelmät (...)			
	413-2: Raportoivan organisaation pitää ilmoittaa seuraavat tiedot: tiedot operaatioista, joilla merkittävää negatiivinen vaikutus paikallisyhteisöihin (...)			

¹ OECD (2011): OECD:n toimintaohjeet monikansallisille yrityksille. Julkaistu 1976, viimeisin päivitys 2011. Löytyy suomeksi TEM:n nettisivuilta: <http://tem.fi/yhteiskuntavastuun-ohjeet-ja-periaatteet> ja mm. englanniksi OECD:n nettisivuilta <http://mmeguidelines.oecd.org/guidelines/>. (13.2.2017).

² YK (2000): The Ten Principles on the UN Global Compact. <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles>. (13.2.2017).

³ Global Reporting Initiative <https://www.globalreporting.org>.

<p><i>YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet (2011)⁴</i></p>	<p>16: Yrityksen Ihmisoikeuspolitiikkaa ja -käytäntöjä koskeva asiakirja on julkinen. 21: Yritysten, joiden toimintaan tai toimintaolosuhteisiin liittyy vakavien ihmisoikeusvaikutusten riski, on raportoitava virallisesti siitä, miten ne puuttuvat näihin vaikutuksiin.</p>	<p>18: Riskien kartoituksessa kuuluttava järjellä tavalla mahdollisten vaikutusten kohteena olevia ryhmiä tai muita asiaankuuluvia sidosryhmiä. 20: Seurannassa on käytettävä myös vaikutusten kohteena olevilta asianosaisilta saatua palautetta.</p>	<p>29: Yritysten on otettava käyttöön kielteisistä vaikutuksista mahdollisesti kärsiville yksilöille ja yhteisöille suunnatut tehokkaat toimintatavat valitusmekanismit tai osallistuttava niiden toimintaan.</p>	
<p><i>EBRD Performance Requirements</i></p>	<p>(mm.)⁵ Vaatimus 10.6: Sidosryhmien osallistaminen sisältää mm. seuraavat tekijät: tiedon jakaminen, jatkuva oleellisten sidosryhmien tiedottaminen</p>	<p>(mm.) Vaatimus 10.6: Sidosryhmien osallistaminen sisältää mm. seuraavat tekijät: neuvottelu ja osallistuminen Vaatimus 7.20: Osallistumisprosessi sisältää mielekkäitä neuvotteluja, jotka mahdollistavat vaikutusten luonteen ja keston ymmärtämisen (...)</p>	<p>Vaatimus 10.6: Sidosryhmien osallistaminen sisältää mm. seuraavat tekijät: valitusmekanismi (grievance mechanism)</p>	<p>Vaatimus 7.29: Tietyissä tilanteissa on hankittava FPIC-suostumus</p>

⁴ YK:n ihmisoikeusneuvosto (2011): YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet. Löytyvät suomeksi TEM:n nettisivuilta <http://tem.fi/yhteiskuntavastuun-ohjeet-ja-periaatteet> (13.2.2017) ja englanniksi <https://business-humanrights.org/en/un-guiding-principles> (13.2.2017).

⁵ Merkintä "(mm.)" viittaa siihen, että kyseisestä standardista löytyy useita kyseisiä osallistumisen muotoa koskevia määräyksiä, joista taulukkoon on valittu vain yksi tai kaksi.

<p><i>IFC (International Finance Corporation Performance Standards on Social and Environmental Sustainability (2012)).⁶</i></p> <p><i>Equator Principles (2013)⁷</i></p>	<p>Sisältää tiedottamisvelvollisuuden, (mm.)</p> <p>1:29: Asiakas tarjoaa vaikutusten kohteena oleville yhteisöille pääsyn oleelliseen tietoon.;</p> <p>1:36: Vaikutusten kohteena olevia yhteisöjä tulee tiedottaa jatkuavasti.</p>	<p>(mm.)</p> <p>Koskien YVA-menettelyä: 1:30: Asiakas järjestää kuulemisen, josta vaikutusten kohteena olevien yhteisöjen on mahdollista lausua mielipiteensä hankkeen riskeistä, vaikutuksista ja niiden lievennystoimista.</p>	<p>1:35: Kun toimialueella on vaikutusten kohteeksi joutuvia yhteisöjä, on asiakkaan perustettava vaikutusmenettely ympäristö- ja sosiaalisia vaikutuksia koskevien huolenaiheiden ja vaikutusten käsittelyyn.</p>	<p>7:11: Asiakas hankkii vaikutusten kohteena olevilta alkuperäiskansojen yhteisöiltä FPIC-suostumuksen 13–17 kohdissa mainituissa tilanteissa.</p>
	<p>(mm.)</p> <p>5: Lainanottaja tarjoaa saataville asianmukaisen arviointiraportin vaikutusten kohteena oleville yhteisöille ja muille merkityksellisille osapuolille</p>	<p>(mm.)</p> <p>5: Hankkeissa, jotka aiheuttavat mahdollisesti merkittäviä haitallisia vaikutuksia paikallisyhteisöihin on järjestettävä tiedotus- ja osallistumismenettely.</p>	<p>6: Tiettyihin hankkeisiin on perustettava vaikutusmekanismi, joka käsittelee huolenaiheita ja vaikutuksia koskien hankkeen ympäristö- ja sosiaalisia vaikutuksia.</p>	<p>5: Standardissa 7 määritellyissä tilanteissa, joissa alkuperäiskansalle voi aiheutua haitallisia vaikutuksia, on hankittava vapaa, ennakoitua tietoon perustuva suostumus.</p>

⁶ IFC (The International Finance Corporation) (2012): IFC Performance Standards on Environmental and Social Sustainability. http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext_content/ifc_external_corporate_site/ifc+sustainability/our+approach/risk+management/performance+standards/environmental+and+social+performance+standards+and+guidance+notes#2012 (13.2.2017). IFC eli Kansainvälinen rahoitusyhtiö on osa Maailmanpankki-ryhmää. IF3.1.4. C rahoittaa yksityisten yritysten hankkeita.

⁷ Equator Principles Financial Institutions (2013): Equator Principles. <http://www.equator-principles.com/index.php/ep3/ep3> (13.2.2017). Equator Principles ovat yksityisten pankkien laatimat periaatteet, joihin kansainvälisiä hankkeita rahoittavat pankit voivat sitoutua.

<p><i>Equitable Origin EO100m Standard for Responsible Energy Development</i>⁸</p>	<p>(mm.) 2.2 Toimijan tulee tiedottaa julkisesti hankkeeseen liittyvistä ihmisöikeusrikkomuksista sekä toimenpiteistä, joihin tilanteen korjaamiseksi on ryhdytty. 2.16 Toimijan tulee selvittää ja raportoida hankkeen ympäristö- ja sosiaalisista riskeistä ja vaikutuksista.</p>	<p>(mm.) 2.5 Toimijan tulee ottaa käyttöön reilu, edustava ja syrjimätön neuvottelumenetely riskien ja haittavaikutusten kohteena olevien kanssa. 4.2 Toimijan tulee ottaa käyttöön reilu, edustava ja syrjimätön neuvottelumenetely mahdollisten vaikutusten kohteena olevien alkuperäiskansojen yhteisöjen kanssa.</p>	<p>(mm.) 2.11 Toimija kehittää ja ottaa käyttöön valitusmenettelyn, jossa käsitellään ja jonka perusteella reagoidaan sidosryhmien valituksiin, kommentteihin ja odotuksiin.</p>	<p>4.1 Toimija hankkii FPIC-suostumuksen vaikutusten kohteena olevilta alkuperäiskansojen yhteisöiltä, joiden perinteisiin maa-alueisiin hanke saattaa vaikuttaa.</p>
---	---	--	--	---

⁸ Equitable Origin (2012): EO100™ Standard. [https://www.equitableorigin.org/library/\(13.2.2017\)EquitableOrigininenergiaprojektienertifiointijärjestelmäonmelkouusijärjestelmä,jonkaperusteellavoidaanertifioidaerilaisiaenergiahankkeitaöljynporauksesta suurin tuulivoimapauistoihin](https://www.equitableorigin.org/library/(13.2.2017)EquitableOrigininenergiaprojektienertifiointijärjestelmäonmelkouusijärjestelmä,jonkaperusteellavoidaanertifioidaerilaisiaenergiahankkeitaöljynporauksesta suurin tuulivoimapauistoihin).

Taulukon perusteella voidaan päätellä, että kaikki tärkeimmät osallistumisen muodot on sisällytetty ainakin jossain hyvin väljässä muodossa kaikkiin mainittuihin yrityksille suunnattuihin sääntelyinstrumentteihin. Yksityiskohtaisimmat velvoitteet ovat sektorikohtaisessa Equitable Origin -standardissa. Pääsääntöisesti kansalaisilla on yritysvastuusääntelyn mukaan oikeus saada tietoa ja kertoa mielipiteensä ja usein myös oikeus valittaa yhtiölle sen toiminnasta. Osallistumisoikeudet eivät tavallisesti takaa oikeutta vaikuttaa yritysten toimintaa koskevien päätösten sisältöön. Muutama järjestelmä kuitenkin sisältää myös pelkän prosessuaalisen osallistumisen ylittäviä oikeuksia. Pisimmälle menevä osallistumisen muoto eli FPIC-periaate sisältyy sekä kansainvälisiä lainanantajia koskeviin standardeihin (IFC Standards, EBRD Performance Requirements, Equator principles) että sektorikohtaisiin standardeihin (Equitable Origin).

3 YRITYSVASTUU VENÄJÄN ÖLJYSEKTORILLA

3.1 Öljyhankkeisiin liittyvä lainsäädäntö

Venäjällä lainsäädäntöä on sekä federaation että alueen⁸⁸ tasolla. Sen lisäksi voi olla myös paikallista sääntelyä alueiden sisällä. Luonnonvarojen hallinta on federaation perustuslain 72 artiklassa määritelty federaation ja alueiden yhteisesti päätettävien asioiden joukkoon. Tämä tarkoittaa sitä, että niitä voidaan säännellä sekä federaation että alueen lainsäädännössä. Luonnonvaroja koskeva lainsäädäntö oli federaation ja alueiden keskinäisen valtataistelun välineenä 2000-luvulle asti, jolloin Putin sai toteutettua tavoitteensa vallan vertikaalista.⁸⁹ Nykyisin alueellinen laki ei saa olla riskitidassa federaation lain kanssa, ja federaation laeissa on usein pyritty sääntelemään kaikki perusasiat niin, ettei alueiden omalle sääntelylle jää paljoakaan tilaa.⁹⁰

Alueiden valtaa on vähennetty aiemmasta myös öljy-, kaasu- ja mineraalivarjoja sääntelevässä laissa geologisista luonnonvaroista (*nedri*).⁹¹ Alun

⁸⁸ Alueita kutsutaan federaation subjekteiksi, ja niitä on Krimin valtaamisen jälkeen 87 kappaletta, Sevastopolin kaupunki on Krimin tasavallasta erillinen subjekti ns. federatiivisesti merkittävänä kaupunkina Moskovan ja Pietarin ohella (Venäjän federaation perustuslain 65 artikla, jossa subjektit on lueteltu).

⁸⁹ Ks. esim. Saari – Pynnöniemi 2010 s. 3.

⁹⁰ Nystén-Haarala 2009 s. 106 ja Brinchuk 2010 s. 80.

⁹¹ Venäjän federaation laki geologisista luonnonvaroista (*o nedrah*), no. 2395-1, 21.2.1992. Ks. Nystén-Haarala 2009 s. 105 av. 20. Lain englanninkieliseksi nimeksi on vakiintunut *Law on Subsoil Resources*. Laki kuitenkin koskee sekä maaperän että sen alapuolella olevia

perin lupia öljynporaukseen myönnettiin alueilla, ja öljy- ja kaasulähteiden käyttömaksut jaettiin alueen, federaation sekä asianomaisen kunnan välillä. Vuonna 2002 tehdyllä lakimuutoksella luvat myönnetään federaation tasolla, ja tulot menevät federaation kassaan, josta niitä jaetaan eri alueille. Tämä vähensi öljyntuotantoalueiden budjettivaroja huomattavasti, mutta sitä perusteltiin öljyvarojen tasaisemmalla jakamisella eri alueiden kesken.⁹² Myös verotulot kertyvät enimmäkseen federaatiolle nykyisen budjettilain mukaan.⁹³ Öljyn etsintään ja porauksiin myöntää luvat maaperän aineksia hallinnoiva federaation virasto *Rosnedra* yleensä huutokaupoilla eniten tarjoavalle. Luonnonvarojen hallintaa valvoo federaation ympäristövalvontavirasto *Rosprinadzor*. Sen tehtäviin kuuluu muun muassa öljyvuotoihin puuttuminen.

Osallistumisoikeuksia on monimutkaisessa federaation ympäristövaikutusten arviointia eli YVA:a koskevassa lainsäädännössä. Menettely on kaksiosainen, ja siinä suoritetaan ensin varsinainen ympäristövaikutusten arviointi, johon sisältyy myös julkinen kuuleminen. Toinen vaihe on nimeltään ekologinen asiantuntija-arvio (*ekologicheskaya ekspertiza*), jossa luvan laillisuus arvioidaan ensimmäisen vaiheen päätteeksi toimitettujen asiakirjojen perusteella.⁹⁴ YVA:n sovellettavuutta eri hankkeisiin on kuitenkin vähennetty 2000-luvulta lähtien jatkuvasti. Niinpä öljynporauksen aloittamislupaan ei tarvita julkista kuulemistä kuin harvoissa tapauksissa kuten luonnonsuojelualueilla.⁹⁵ Periaatteessa kuuleminen olisi pakollinen myös ympäristönsuojelulain⁹⁶ perusteella, mutta sitä ei sovelleta ilmeisesti sen deklaratiivisen luonteen vuoksi. Laissa julistetaan oikeuksia mutta ei määritellä, miten ne toteutetaan.

Julkisia kuulemisiä vähennettiin ympäristölainsäädännöstä, koska yritykset kokivat ne liian raskaiksi ja hankkeita hidastaviksi.⁹⁷ Nyt kuitenkin kuulemisiä ollaan yritysten vastustuksesta huolimatta palauttamassa lainsäädäntöön, koska kuulemisten merkittävä vähentäminen on hämmentänyt kansalaisia.⁹⁸ Yritykset ovat vastustaneet YVA-velvollisuuden laajentamista, koska sen sanotaan viivästyttävän öljyn ja kaasun koeporauksia 3–6

---

luonnonvaroja. Asiallisesti oikeampi käänös olisi laki geologisista luonnonvaroista.

⁹² *Nystén-Haarala* 2009 s. 107.

⁹³ Budjettikoodeksi ks. av. 46.

⁹⁴ Laki ekologisesta asiantuntija-arviosta 23.11.1995, No. 174-FZ.

⁹⁵ Tämä tapahtui säätämällä laki kaupunkisuunnittelulain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta 18.12.2006, No. 232-FZ. Ks. myös *Brinchuk* 2010 s. 188.

⁹⁶ Venäjän federaation laki ympäristönsuojelusta, 10.2.2002, No. 7-FZ.

⁹⁷ *Nystén-Haarala et al.* 2015 s. 59.

⁹⁸ *Pogosjan* 2015.

kuukaudella.⁹⁹ Jotkut yritykset ovat niitä silti käyttäneet, paikallisten ihmisten vaatimuksesta, vaikka laki ei siihen velvoitakaan.¹⁰⁰ Kuulemisten poistamista voitaisiin pitää jopa yleisen oikeustajun loukkauksena, koska julkiset kuulemiset ymmärretään post-sosialistisessa yhteiskunnassa tärkeänä suorana vaikuttamisena.¹⁰¹

Venäjällä on myös federaatiotasolla alkuperäiskansojen oikeuksia takaavaa lainsäädäntöä. Määrältään alle 50 000 henkilöstä koostuvat alkupe-
räiskansat, jotka asuvat Venäjän pohjoisessa, Siperiassa tai Kaukoidässä ja elävät perinteiseen tapaan harjoittaen esimerkiksi metsästystä, kalastusta tai poronhoitoa, voivat saada alkuperäiskansan statuksen.¹⁰² Se takaa valtion avustuksia sekä oikeuksia kalastaa ja metsästää omaan tarpeeseen. Konsultointi alkuperäiskansan kanssa tapahtuu yleensä alkuperäiskansaa edustavan järjestön kanssa. Näitä järjestöjä valvotaan ja niiden johtoa vaihdetaan tarpeen tullen.¹⁰³ Nykyisen ulkomaalaisagenttilain mukaan tällaiset järjestöt voidaan myös julistaa ulkomaalaisiksi agenteiksi, mikäli ne ottavat vastaan avustuksia ulkomailta.¹⁰⁴

Alueilla voi olla myös omaa alkuperäiskansojen päätöksentekoon osallistumista sääntelevää lainsäädäntöä. Sekä federaation että alueiden alkupe-
räiskansojen oikeuksia sääntelevät lait antavat periaatteessa myös oikeuden vaatia vahingonkorvauksia perinteiselle elinkeinolle aiheutuneesta vahingosta esimerkiksi porojen laidunmaaksi vuokratun alueen käytön es-
tyessä tai vaikeutuessa öljyporauksen tai öljyputken rakentamisen vuoksi. Korvausten hakemista on kuitenkin hankaloittanut yksityiskohtaisemman sääntelyn puute, ja korvauksia on myönnetty aiemmin lähinnä rakentamalla uusia asuntoja poromiehille tai lahjoittamalla moottorikelkkoja tai muita tarpeellisia välineitä. Federaation taloudellisen kehityksen ministeriössä vuonna 2009 laadittujen laskentamenetelmien julkaisemisen jälkeen vahingonkorvauksia on kuitenkin alettu vihdoin maksaa myös rahallisina korvauksina (ks. jakso 3.3).¹⁰⁵

⁹⁹ *Gritsjuk* 2011.

¹⁰⁰ Esimerkiksi Kuolan niemimaalla toimiva kaivosyhtiö Apatit OAO on järjestänyt julkisia kuulemisia, koska paikalliset ihmiset eivät ole voineet uskoa, että ne todella olisi poistettu lainsäädännöstä. *Nystén-Haarala et al.* 2015 s. 59.

¹⁰¹ Vrt. *Yanitsky* 2000 s. 60–61 ja *Sztompka* 1996 s. 37, 73.

¹⁰² Federaation laki määrältään pienten pohjoisen alkuperäiskansojen oikeuksien takaamisesta Venäjän federaatiossa No. 82-FZ, 30.4.1999.

¹⁰³ *Nilsen* 2013.

¹⁰⁴ Ks. edellä av. 79.

¹⁰⁵ Alueellisen kehityksen ministeriön määräys no. 565 (9.12.2009) vahingonkorvausten laskemista varten alkuperäiskansojen yhteenliittymille.

3.2 Lukoil-Komi ja kansalaisten osallistuminen Komissa

Komin tasavalta Luoteis-Venäjällä on yksi Venäjän vanhimmista ja edelleen tärkeistä öljyntuotantoalueista. Alueen asukkaista 23 % on suomalais-ugrilaisia komeja (n. 200 000) ja loput ovat pääosin etnisiä venäläisiä.¹⁰⁶ Komeilla ei ole virallista alkuperäiskansan asemaa, eivätkä he sitä Venäjän lainsäädännön mukaan voi saadaakaan, koska edellytyksenä on muun muassa se, että alkuperäiskansa koostuu enintään 50 000 henkilöstä.¹⁰⁷ Izhman piirikunnan alueella asuvat Izhman komit eli *izhvalaiset* sen sijaan pyrkivät saamaan alkuperäiskansastatuksen. Heitä on vain noin 16 500, ja heistä suurin osa asuu Komissa, mutta jonkin verran myös Nenetsian autonomisella alueella sekä muillakin liittovaltion alueilla. Heillä on oma komin kielestä selvästi erottuva kielensä tai murteensa, ja he ovat ainoita komeista, jotka vielä harjoittavat porotaloutta tai ainakin pitävät itseään poronhoitajien jälkeläisinä. Heillä on aktiivinen heidän etujaan valvova paikallinen kansalaisjärjestö Izvatas.¹⁰⁸ Alueella toimii myös alueen ympäristöongelmiin keskittynyt yhdistys Save Pechora Committee.¹⁰⁹

Lukoil-Komi on tasavallan suurin öljyntuottaja.¹¹⁰ Jollain alueilla Komin tasavallassa öljy-yhtiöiden voidaan katsoa saavuttaneen jonkinasteisen asukkaiden hyväksynnän toiminnalleen¹¹¹, mutta Izhman alueen kylissä

¹⁰⁶ Venäjällä ihmiset tilastoidaan edelleen kansallisuuden (esim. venäläiset, ukrainalaiset, tataarit, valkovenäläiset, komit) mukaan.

¹⁰⁷ Federaation laki määrältään pienten pohjoisen, Siperian ja Kaukoidän alkuperäiskansojen oikeuksien takaamisesta Venäjän federaatiossa No. 82-FZ, 30.4.1999, 1 §.

¹⁰⁸ Ks. yhdistyksestä lisää venäjäksi http://www.miz.ru/index/kto_takie_komi_izhemyci_i_sozdanie_associacii_izvatas/0-16. Suomen ulkoministeriön sivuilta löytyy mielenkiintoinen katsaus venäläiseen lehdistöön kymmenen vuoden takaa. Katsauksen mukaan "(v)enäläislehdissä on lisääntymässä kirjoittelu erilaisista salaliittoteorioista, joiden mukaan Venäjän suomalais-ugrilaisilla alueilla on meneillään Suomen, Viron ja Unkarin tukema suur-fennougrian rakennusprojekti Venäjän luonnonvarojen kaappaamiseksi. [...] Artikkelinsa lopussa Tomilov hyökkää Komissa viime aikoina aktivoituneita kansalaisjärjestöjä vastaan: ”Komissa on viime aikoina aktivoitunut vihreä liike, joka yhdessä paikallisten aktivistien kanssa jarruttaa tasavallan taloudellista ja yhteiskunnallista kehitystä. Vihreät ja komien kansallisuusliike ”Izvatas” vastustavat suurinvestointien rakentamista Komiin, vaikka nämä voisivat tuoda tasavaltaan kymmeniä miljoonia dollareita federaation rahaa ja satoja uusia työpaikkoja.”” Ulkoministeriö 2005.

¹⁰⁹ Ks. lisää yhdistyksestä englanniksi http://savepechora.ru/new_eng.php. (Pechora on Komin ja Nenetsian halki virtaava joki.) Yhdistyksen aktiivien mukaan yhdistys ei ole enää virallisesti rekisteröitynyt, jolloin sitä ei voida pitää ulkomaalaisena agenttina, mutta se ei myöskään voi hakea avustuksia esim. ulkomaalaisilta järjestöiltä.

¹¹⁰ Lukoil-Komi on Lukoilin tytäryhtiö. Lukoil oli vuonna 2014 Venäjän toiseksi suurin öljytuottaja Rosneftin jälkeen. Ks. EIA 2016, taulukko 2. Ks. <http://komi.lukoil.ru/ru/About/GeneralInformation>.

¹¹¹ *Wilson* 2016 s. 79.

haastattelemamme ihmiset pitävät Lukoil-Komiin nykyistä toimintatapaa kestävämmänä. Alue on kärsinyt pitkään jokien mukana tulevasta öljyasteesta, ja nyt varsinainen öljyntuotanto on lisääntymässä heidän alueellaan. Maaperän ja jokien saastuminen öljyvuotojen seurauksena huolestuttaa ihmisiä. Heidän mukaansa lapsilla on jo nyt paljon allergioita ja astmaa, joissa ei voi kalastaa eikä uida, osa marja- ja sienimaista on pilaantuneita ja vuodot aiheuttavat ongelmia poronhoidolle. Ylipäätään koko elinympäristön elinkelpoisuus aiheuttaa alueella huolta.¹¹²

Juuri kukaan ei silti esittänyt toivetta, että öljyntuotanto lakkautettaisiin alueella kokonaan.¹¹³ Sen sijaan toiveena oli ekologisesti kestävien toimintatapojen noudattaminen öljyn porauksessa ja erityisesti öljyn siirrossa. Monet haastattelemamme ihmiset totesivatkin, että he haluaisivat ensisijaisesti, että tuotanto ja öljyputket eivät saastuttaisi ympäristöä, ja vasta toissijaisesti toivovat yhtiön osallistuvan koulujen ja päiväkotien remontointiin ja muuhun vastaavaan.¹¹⁴ Lisäksi ihmiset olivat hyvin pettyneitä tapaan, jolla Lukoil-Komi informoi toimistaan ja kuuntelee ihmisiä.¹¹⁵

Suurin ja yleisesti myönnetty ongelma ovat vanhat, jatkuvasti vuotavat öljyputket, joiden uusimiseen Lukoil-Komilta kuluu Komissa vielä vähintään vuosikymmen.¹¹⁶ Ympäristövalvontaviranomaisen mukaan he sakottavat yhtiöitä kaikista öljyvuodoista ja myös haastavat yhtiöitä oikeuteen.¹¹⁷ Sakot eivät kuitenkaan ennaltaehkäise öljyvuotoja. Ongelma on tyypillinen Venäjälle: on edullisempaa maksaa jatkuvasti sakkoja kuin muuttaa toiminta ympäristöystävälliseksi.¹¹⁸

Ihmisten ainoa mahdollisuus ilmaista mielipiteensä on osallistua ympäristövaikutusten arviointimenettelyä (YVA) koskevaan kuulemistilaisuuteen, joka Izhman tapauksessa perustuu vain paikalliseen YVA-säädökseen. Siihen liittyen materiaaleja on pidettävä kunnanvirastossa nähtävillä kuukauden ajan. Öljyn etsintään liittyvistä koeporauksista ei kuitenkaan tehdä YVA-

¹¹² Haastattelut Komi 2015, kolme Vertep-kylän asukasta, yksi Krasnabor-kylän asukas. Ks. myös *Britskaja* 2016a.

¹¹³ Haastattelut Komi 2015, esim. kolme asukasta Izmassa.

¹¹⁴ Haastattelut Komi 2015, mm. kolme asukasta Vertepissä, Krasnaborin asukas, Save Pechora Committeeen aktiivi (A).

¹¹⁵ Haastattelut Komi 2015.

¹¹⁶ *Pierk – Tysiachniouk* 2016 s. 1001: ”Lukoil-Komi has stated that it plans to modernize all pipelines by 2025”.

¹¹⁷ Haastattelut Komi 2015, Rosprirodnadzorin virkamies. Save Pechora Committeeen aktiivin (B) mukaan Rosprirodnadzor ei aina anna sakkoja Lukoilille, jos se on käyttänyt rahoja vahinkojen minimoimiseen (Haastattelut Komi 2015). Rosprirodnadzor voi tietyissä tilanteissa määrätä hallinnollisia sakkoja ympäristölakeja rikkoville. Rahat eivät mene ympäristönsuojeluun. Ks. *Brinchuk* 2010 s. 247.

¹¹⁸ Tämän totesi myös eräs haastateltavamme. Haastattelut Komi 2015, Krasnaborin asukas.

menettelyä. Esimerkiksi Krasnaborin kylässä ihmisille oli tullut täysin yllätyksenä aivan kylän vieressä aloitetut koeporaukset.¹¹⁹ Rosprirodnadzorin virkamiehen mukaan koeporauksista oli ilmoitettu paikallishallinnolle Krasnaborissa ja Izmassa, mutta he eivät olleet ilmoittaneet asukkaille niistä.¹²⁰ Turhautuneet paikallisasukkaat olivat muun muassa järjestäneet mielenosoituksia Lukoilin toimintaa vastaan.¹²¹

Joissain muissa tapauksissa kuulemistilaisuuksiakin on järjestetty paikalliseen lainsäädäntöön perustuen. Paikalliset eivät kuitenkaan ole olleet tyytyväisiä niihin, koska he halusivat keskustella laajasti yhtiön ympäristö- ja sosiaalisesta vastuusta, kun taas Lukoil-Komin mielestä YVA-kuulemistilaisuuksissa tulee keskustella vain kyseisen hankkeen tekniseen toteuttamiseen liittyvistä seikoista. Asukkaat ovat tyytymättömyytensä vuoksi vaatineet kuulemistilaisuuksissa äänestyksiä, joissa he ovat mm. äänestäneet siitä, että kuulemistilaisuudesta ei ole ilmoitettu yleisölle lain määräämällä tavalla ja näin pyrkineet osoittamaan kuulemisen mitättömäksi.¹²²

Myöskään öljyvuoodoista ei ole yleensä kerrottu avoimesti, eikä saastuneiden alueiden puhdistus aina tapahdu asianmukaisesti vaan esimerkiksi polttamalla öljyä joessa tai peittämällä öljyn pilaama alue puhtaalla maaineksella.¹²³ Ympäristövalvontaviranomaisen mukaan he saavat öljyvuoodoista tiedon puolesta tapauksissa öljy-yhtiöiltä ja puolesta asukkailta.¹²⁴

Käydessämme Komissa talvella 2015 vaikutti siltä, että Lukoil-Komin vastauksena kyläläisten huoliin oli vain kyläläisten näkemysten vähättely ja kuulemistilaisuuksien manipulointi tuomalla ulkopuolisia tilaisuuksiin. Lukoil-Komi on paikallisten mukaan vastannut heidän äänestysvaatimuk-

¹¹⁹ Haastattelut Komi 2015, Krasnaborin asukas, Save the Pechora -yhdistyksen aktiivi (B).

¹²⁰ Haastattelut Komi 2015, Rosprirodnadzorin virkamies. Virkamiehen mukaan toiminta ei ollut rikkonut lainsäädäntöä, mutta hän piti kuitenkin paikallishallintoa epäpätevänä, mikä lisää konflikteja paikallisten ihmisten kanssa. Paikallishallinnon edustaja puolestaan moittii Lukoil-Komia siitä, ettei se informoi riittävästi asukkaita. Ainakin kyseisen viranomaisen tietämys kuulemisia koskevasta lainsäädännöstä oli puutteellinen, sillä hän ei tiennyt, minkä lain perusteella kuulemisia järjestetään. Haastattelut Komi 2015, Izman alueen hallinnon virkamies.

¹²¹ Ks. esim. IGWIA 2014. Mielenosoitukset ovat täysin paikallisia, mutta kuvia niistä on levitetty internetin kautta ympäristöjärjestöjen avustuksella. Haastattelut Komi 2015, Krasnaborin asukas, alueellisen Save the Pechora -yhdistyksen aktiivi (B). Myös Komin tasavallan ympäristöministeriön edustaja totesi, että informaation puute on eräs syy paikallisille konflikteille (Haastattelut Komi 2015).

¹²² Tämä on pietarilaisten ympäristöaktiivien kehittämä tapa protestoida sitä, ettei paikallisten asukkaiden mielipiteellä ole merkitystä. Haastattelut, Komi 2015, mm. Save the Pechora -yhdistyksen aktiivi (B), Izvatin aktiivit (A) ja (B).

¹²³ Haastattelut Komi 2015, esim. Save the Pechora -yhdistyksen aktiivi (B).

¹²⁴ Haastattelut Komi 2015, Rosprirodnadzorin virkamies.

siinsa kuljettamalla bussilla kuulemistilaisuuksiin yhtiön työntekijöitä muualta.¹²⁵

Lukoil-Komin yritys vastuussa korostuu ensisijaisesti kunnallisia palveluja korvaava hyväntekeväisyys eikä niinkään ympäristöllisesti vastuullinen ja läpinäkyvä toiminta.¹²⁶ Toisaalta on todettava, että paikallisväestö ja -hallinto toki odottavat ja jopa vaativat yhtiöiltä myös tämän tyyppistä tukea, vaikka asukkaat pitävätkin ympäristön pilaantumisen ehkäisemistä yhtiön ensisijaisena velvollisuutena.¹²⁷

Jo talvella 2015 oli kuitenkin myös käynnissä Lukoil-Komin ja paikallisen kansalaisjärjestön, Izvatasin, välisiä neuvotteluja.¹²⁸ Tuolloin Izvatasin edustaja oli huolissaan siitä, että Lukoil-Komi ”ostaisi” yhdistyksen, ja hän totesi myös, että Lukoil sisällyttää toisinaan avustussopimuksiin ehtoja lojaaliudesta.¹²⁹ Keväällä 2015 yhtiö solmi vuodeksi sopimuksen Izvatasin kanssa. Lukoil-Komi sitoutui keskustelemaan Izvatasin kanssa suunnitelmistaan aina ennen uuden projektin aloittamista sekä ilmoittamaan paikallisille öljyvuo doista. Sopimukseen sisältyi myös perinteisempiä sosiaalisia sitoumuksia: erityisesti paikallisten nuorten korkeakouluopintojen tukemista.¹³⁰

Lukoil-Komin sitoutuminen avoimuuteen ja keskusteluihin Izvatasin kanssa on askel uuteen suuntaan ja tuo osallistumisoikeuksia osaksi Lukoil-Komin yritys vastuupolitiikkaa. Tosin haastatteluissa esitetyn perusteella voisi myös arvella, että kyseisen sopimuksen toivotaan hiljentävän paikalliset protestit ja estävän niiden laajenemisen kansainväliseksi alkuperäiskansan oikeuksia koskevaksi kampanjaksi.¹³¹ Sopimus ei kuitenkaan ole täysin sitonut kansalaisjärjestö Izvatasin käsiä, sillä tämän jälkeenkin se on järjestänyt alueella mielenosoituksia, joissa Lukoil-Komia syytettiin keväällä 2016 uudesta öljyvuo doista, jonka alkuperä oli tuntematon.¹³² Lokakuussa 2016 tapahtui Komissa jälleen öljyvuo to, johon syylliseksi osoit tautui Lukoil-Komi.¹³³ Sopimus ei myöskään ole muuttanut Lukoil-Komin yritys vastuupolitiikkaa laajemmin: Lukoil-Komi on sopimuksen mukai-

¹²⁵ Haastattelut Komi 2015, Save the Pechora -yhdistyksen aktiivi (A).

¹²⁶ Sama koskee myös pitkälti Venäjän kaivosalaa. Ks. *Nystén-Haarala et al.* 2015 s. 58–59.

¹²⁷ Haastattelut Komi 2015, mm. kolme kyläläistä Vertepissä sekä alueellisen Save the Pechora -yhdistyksen aktiivi. Ks. myös *Nystén-Haarala et al.* 2015 s. 59.

¹²⁸ Haastattelut Komi 2015, Izvatasin aktiivi.

¹²⁹ Haastattelut Komi 2015, Izvatasin aktiivi.

¹³⁰ Informationsnii Tsentr Finno-ugorskih narodov 2015.

¹³¹ *Tysiachniouk et al.* (tulossa).

¹³² IGWIA 2016 ja *Nilsen* 2016. Ks. Myös <https://350.org/breakfree-blank-spot/>.

¹³³ *Britskaja* 2016b ja *Staalesen* 2016.

sesti tiedottanut Izhman alueella öljyvuodoista, mutta muilla alueilla se on jatkanut salailevaa linjaansa.¹³⁴

3.3 NAO – paternalismista kohti lakiin kirjattujen oikeuksien käyttämistä

Nenetsian autonominen alue (Nenetskii Avtonomnii Okrug eli NAO) sijaitsee Luoteis-Venäjällä Barentsin meren rannalla osana Arkangelin aluetta. Etelässä se rajautuu myös Komin tasavaltaan. Sen pääkaupunki ja hallinnollinen keskus on Narian-Mar. Tämän tundralla sijaitsevan alueen väkiluku on hieman yli 48 000. Asukkaista 7 500 on etnisiä nenetsejä, joilla on Venäjän lainsäädännössä määritelty alkuperäiskansan status.¹³⁵ Loput asukkaista ovat kansallisuudeltaan enimmäkseen venäläisiä (63,3 %) tai komeja (8,3 %) vuoden 2010 väestölaskennan mukaan. Nenetsit ovat poronhoitajakansaa, jotka neuvostoaikana asutettiin kyliin hoitamaan poroja valtion tukemissa kolhooseissa. Kymmenisen vuotta sitten heistä vielä 2 500 harjoitti poronhoitoa. Myös Komin tasavallassa asuvat poronhoitajat vievät poronsa Nenetsian puolelle meren rannalle kesälaitumille.¹³⁶

Öljyä löydettiin NAO:sta jo 1970-luvulla, mutta öljyntuotanto alkoi vasta 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Siellä toimivat enimmäkseen venäläiset öljy-yhtiöt (Rosneft, Gazprom), joista yksi suurimmista on Lukoilin tytäryhtiö Lukoil-Komi. Aiemmin siellä toimi venäläisten yhtiöiden kanssa yhteisyrityksissä myös länsimaisia yrityksiä, joista viimeisenä vetäytyi pois ConocoPhillips. Öljyä on NAO:ssa eri tietolähteiden mukaan runsaasti, mutta sitä pitää porata yhä syvemmältä vaikeissa oloissa, ja uusi länsimainen teknologia olisi tarpeen. Sanktiot ovat vaikeuttaneet uuden teknologian hankkimista ja käyttöönottoa.

Nenetsia on koko Venäjän alueista kaikkein riippuvaisin öljystä. 2000-luvulla sen BKT kasvoi noin 17 % vuosivauhtia, mutta alkoi laskea 2013–2015. Verotuloista 95 % menee federaation kassaan ja vain 5 % jää NAO:lle. Tosin autonomisena alueena se on onnistunut neuvottelemaan itselleen 10 % uusimman Harjagan öljykentän tuloista, jotka tuloutetaan aluehallinnon omistaman öljy-yhtiön kautta.¹³⁷

¹³⁴ *Tysiachniouk et al.* (tulossa).

¹³⁵ Federaation laki määrältään pienten pohjoisen, Siperian ja Kaukoidän alkuperäiskansojen oikeuksien takaamisesta Venäjän federaatiossa 20.7.2000, No. 104-FZ.

¹³⁶ *Stammler – Forbes 2006 s. 51.*

¹³⁷ *Stammler – Peshkov 2008 s. 835.*

Öljytulot ovat olleet suuret, mutta samalla arka arktinen ekosysteemi on kärsinyt öljyntuotannon aiheuttamista ympäristötuhoista, joiden korjaaminen hankalissa olosuhteissa ei ole halpaa eikä helppoa. Poronhoidolle öljyteollisuudesta on paljon haittaa tuhoutuneina laidunmaina ja öljyputkien poroille aiheuttamina kulkuhaittoina. Haittoja korvattiin vielä 2011 öljy-yhtiöiden ja poronhoitokolhoosien välisillä sopimuksilla, joiden perusteella yhtiöt rahoittivat toimintaa lahjoittamalla esimerkiksi poronhoidossa käytettäviä koneita ja laitteita, rakentamalla taloja tai antamalla lapsille apurahoja koulutusta varten. Sopimukset olivat samantyyppisiä kuin aluehallinnon ja kuntien neuvottelemat hyödynjakosopimukset. Öljy-yhtiöt rahoittavat koulujen, urheiluhallien ja muun infrastruktuurin rakentamista tundralla mutta usein ilman, että se toisi paikallisille ihmisille työpaikkoja. Yhtiöiden avustukset menevät niiden valitsemiin kohteisiin, ja yhtiö pitää niitä vapaaehtoisina lahjoituksina ja osana yritys vastuutaan. Järjestelmä, jota olemme kuvanneet aiemmissa artikkeleissamme, on luonteeltaan holhoava. Paikallisilla asukkailla ei ole mahdollisuutta suoraan vaikuttaa siihen, mihin yhtiön lahjoitukset käytetään, vaan kaikki riippuu alueen tai kunnan johtajan neuvottelutaidoista sekä yhtiön hyväntahtoisuudesta.¹³⁸

Vuosina 2013–2015 tehtyjen haastattelujen perusteella hyödynjakojärjestelmä on jo muuttunut huomattavasti vuoden 2011 tilanteesta. Sekä liittovaltion että alueellinen lainsäädäntö on jo pitkään periaatteessa mahdollistanut vahingonkorvausten hakemisen alkuperäiskansojen elinkeinoille aiheutuneista vahingoista myös tuomioistuimen kautta, mutta sitä on estänyt vahinkojen selvittämisen ja korvausten määrän laskemisen vaikeus. Kun vuonna 2009 saatiin federaation taloudellisen kehityksen ministeriössä kehitettyä vahingonkorvausten laskentamenetelmä, tuli korvausten hakeminen huomattavasti helpommaksi.¹³⁹ Nenetsien oikeuksista huolehtiva yhdistys Yasavei on ollut aktiivinen tiedon jakaja sekä suorittanut tutkimuksia hyödynjakosopimusten hyödyistä ja haitoista.¹⁴⁰ Kun uutta laskentamenetelmää oli ensin kokeiltu Jamalo-Nenetsiassa ja sieltä saatu kuulla, että korvaukset ovat olleet tuntuvampia kuin aiemmin, alkoivat porokolhoosit vähitellen vuodesta 2013 lähtien vaatia öljy-yhtiöiltä vahingonkorvauksia näiden uusien laskentamenetelmien mukaan.¹⁴¹ Vahingonkorvaukset perustuvat siihen, että poronhoitajat vuokraavat valtion maata, joka on osoitettu maanviljelykseen. Sen siirtäminen teolliseen tuotantoon onnistuu

¹³⁸ Henry et al. 2016.

¹³⁹ Ks. av. 105.

¹⁴⁰ Esimerkiksi Dahlman et al. 2011 on tällainen norjalaisella rahoituksella tehty tutkimusraportti.

¹⁴¹ Henry et al. 2016 s. 1355.

maalain mukaan helpoiten perustamalla sopimuksella rasite maata vuokraavien poronhoitajien alueelle.

Korvausjärjestelmän siirtyminen rahallisiin korvauksiin on mahdollistanut öljyn tuotannosta kärsiville poronhoitajille huomattavasti tuntuvampia hyötyjä kuin entiset yhtiön valitsemaan kohteeseen menevät avustukset. Myös yritykset ilmoittavat, että järjestelmän selkiytyminen on johtanut lopulta pienempiin vahingonkorvauksiin, koska korvausten lopullinen summa saadaan kerralla selville.¹⁴² Vahingonkorvauksia ovat hakeneet porokolhoosit, mutta niitä voivat hakea myös yksityiset.

Siirtymiseen yhtiön kontrolloimista avustuksista lakisääteisiin rasiteoikeuksiin perustuviin korvauksiin on vaikuttanut paitsi federaation viranomaisten toiminta myös kansalaisjärjestöjen aktiivisuus. Yasavei on verkottunut muiden alkuperäiskansojen etujärjestöjen kanssa niin Venäjällä kuin Pohjoismaissa ja Pohjois-Amerikassa. Lakisääteisiin korvauksiin tukeutumisessa auttaa myös hyvien avustavien lakimiesten löytyminen. Vuonna 2011 haastattelemamme paikalliset poronhoitajat suhtautuivat vielä epäilevästi tuomioistuimiin ja pelkäsivät korvausten vähentävän muita avustuksia öljy-yhtiöiltä sekä valtiolta. Vuonna 2015 korvauksista vuokratulle maalle perustetuista rasiteoikeuksista jo pääsääntöisesti neuvoteltiin yritysten kanssa virallisten laskentamenetelmien pohjalta.

Kuten Komissa myös NAO:ssa paikalliset suhtautuivat kriittisesti öljynporauksen aiheuttamiin tuhoihin ja valittivat öljy-yhtiöiden suhtautuvan niihin välinpitämättömästi pyrkien vain peittämään jäljet ilman todellista puhdistamista. Huolimatta toisinaan maa-oikeuksien epäselvyydestä johtuvista tulehtuneista väleistä, NAO:ssa ei kuitenkaan ole ryhdytty öljyvuotojen vuoksi avoimeen protestiin tai osoittamaan mieltä kuten Komissa.¹⁴³ Korvausjärjestelmän selkiyttäminen on lisännyt luottamusta öljy-yhtiöihin, jotka ovat kehittäneet vakiosopimuksia ja pyrkineet neuvottelemaan korvauksista välttääkseen tuomioistuinprosessit.¹⁴⁴

Osallistumisoikeudet lupien hakemisen yhteydessä on lainsäädännössä paremmin turvattu Nenetsiassa kuin Komissa, koska sekä federaation että alueen lainsäädäntö periaatteessa edellyttää konsultointia alkuperäiskansaa edustavan organisaation kanssa. Autonomisen alueen oman alueellisen poronhoitolain¹⁴⁵ artiklan 17.4 mukaan nenetsejä edustaa Yasavei, jota konsultoidaan ennen hankkeeseen ryhtymistä. Alueellisen maalain 28–29 ar-

¹⁴² *Tysiachniouk – Tulaeva* 2017.

¹⁴³ *Henry et al.* 2016 s. 1361.

¹⁴⁴ *Tysiachniouk – Tulaeva* 2017.

¹⁴⁵ Nenetsian Autonomisen Alueen laki poronhoidosta Nenetsian Autonomisella Alueella, 15.3.2002 N-341-O3.

tiklojen mukaan öljynporauksen ja käytön haitoista poronhoitoalueella on maksettava poronhoitajille vahingonkorvausta. Korvauksesta voidaan sopia, mutta sen määrääminen voidaan viedä myös tuomioistuimen päätettäväksi.¹⁴⁶ Oikeudellisesti selkein oikeus tulee maalain kautta, sillä rasiitetta ei voi perustaa poronhoitoyksikön vuokraamalle maa-alueelle edes öljynporausluvan saamisen perusteella ilman että kyseinen yksikkö on itse mukana myöntämässä rasiitetta.

Federaation YVA-lainsäädäntöön kuuluvaa osallistumismenettelyä ei siis sovelleta kuin poikkeustapauksissa kuten luonnonsuojelualueella. Nenetsiassa ei ole alueellista tai kunnallista sääntelyä julkisista kuulemisista kuten Izhman alueella Komissa. Tosin alueellisen maalain mukaan maan teollisesta käytöstä voidaan järjestää kansanäänestys. Neuvottelu alkuperäiskansaa edustavan Yasavein tai poronhoitokolhoosien kanssa on yhtiöille kuten Lukoil-Komille yksinkertaisempaa kuin julkisten kuulemisten järjestäminen paikallisessa kylässä.

Kuten luvussa 3.2. kerrottiin, Lukoil-Komi on tehnyt sopimuksen myös izhvalaisten kanssa siitä, että heidän etujaan ajavaa järjestöä Iztvatasia konsultoidaan ennen hankkeeseen ryhtymistä. Iztvatas edustaa myös izhvalaisia, jotka asuvat NAO:ssa, missä Lukoil on yksi suurimmista operoijista.

Osallistuminen päätöksentekoon ennen hankkeen aloittamista ei välttämättä ole tasavertaista neuvottelua. Yasavei on altis painostukselle ja sen kansainvälisiä kontakteja voidaan nykyisen ulkomaalaisagenttilainsäädännön perusteella käyttää sitä vastaan.¹⁴⁷ Siitä huolimatta alkuperäiskansa on alkanut ottaa selvää omista oikeuksistaan. Olemassa olevaa lainsäädäntöä, jota aiemmin on pidetty vain nimelliset oikeudet turvaavana, on alettu hyödyntää käytännössä. Rasiitteesta rahallisen korvauksen saaminen ei toki ole varsinaista osallistumista, mutta korvausten aktiivinen hakeminen saattaa vaikuttaa öljy-yhtiöihin siten, että ne alkaisivat ottaa paikallisten mielipiteitä huomioon enemmän jo ennen hankkeen aloittamista. Lisäksi öljy-yhtiöille on näytetty, etteivät ne voi vain ostaa itseään ulos vastuusta jakamalla lahjoituksia itse valitsemiinsa kohteisiin.

¹⁴⁶ Nenetsian Autonomisen Alueen laki maankäyttöön liittyvien suhteiden sääntelystä Nenetsian Autonomisella Alueella, 29.12.2009 N671-O3.

¹⁴⁷ Yasavei on määritelty ulkomaalaiseksi agentiksi, ja se on joutunut maksamaan tästä johtuen sakkoja. Nyt järjestössä riidellään siitä, olisiko ulkomaalaiseksi agentiksi pitänyt ilmoittautua vapaaehtoisesti, jolloin olisi säästyttävä sakoilta. Tämän omituisen lain avulla on mahdollista harjoittaa ”hajota ja hallitse” -politiikkaa sekä pitää kansalaisjärjestöt kiireisinä erilaisten pakollisten raporttien ja selvitysten laatimisessa.

3.4 Sakhalin Energy ja kansalaisten osallistuminen Sahalinilla

Sahalinin alue (*Sahalin oblast'*) on liittovaltion subjekti¹⁴⁸ Venäjän Kaukoidässä. Siihen kuuluu Sahalinin saari sekä Kuriilien saaret. Sahalinin noin puolesta miljoonasta asukkaasta noin 3 000 kuuluu alkuperäiskansoihin. Saarella asuvilla nivheillä, ultilla, nanaila, evenkeillä ja itelmeeneillä on kaikilla valtion virallinen alkuperäiskansastatus.

Öljynporaustilanne Sahalinilla poikkeaa merkittävästi sekä Komin että NAO:n alueiden tilanteessa. Sahalinilla on ollut öljynporausta 1940-luvulta lähtien, mutta tuotetut öljymäärät lisääntyivät selvästi offshore-porausten alettua 1990-luvulla. Sahalinin kahdessa isossa offshore-hankkeessa, Sakhalin-1 ja Sakhalin-2, on molemmissa mukana kansainvälisiä yhtiöitä. Sakhalin-2-projektin omistaa Sakhalin Energy, jossa ovat osakkaina Gazprom (50 %) sekä Shell, Mitsui ja Mitsubishi.¹⁴⁹ Lisäksi Sakhalin-2-projektia on rahoittanut EBRD eli Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankki, minkä seurauksena projektia koskevat EBRD:n toimintatapastandardit.¹⁵⁰ Sahalinin offshore-hankkeet ovat poikkeuksellisen kansainvälisiä verrattuna yleisesti venäläiseen öljynporaukseen. Nykyään Sakhalin Energy kertoo noudattavansa ISO 26000:2010 yhteiskuntavastuustandardin sekä YK:n Global Compactin periaatteita, ja se raportoi vuosittain AA1000 standardin ja Global Reporting Initiativen mukaisesti.¹⁵¹

Sahalinilla oli 2000-luvun alkupuolella paljon protesteja liittyen öljyteollisuuden lisääntyvään toimintaan alueella. Sakhalin-2-projekti huomioi laajalti 800 km pitkän öljyputken rakentamisen vaikutukset alueen alkuperäiskansoihin, mutta se ei ottanut huomioon muun muassa nivhien kalastusmahdollisuuksia ja joitakin ympäristövaikutuksia.¹⁵² Liian vähäiselle huomiolle jääneistä ongelmista alkoi kansainväliseksi paisunut konflikti, jonka seurauksena Sakhalin Energy on lainanantajan vaatimuksesta vuodesta 2006 lähtien toteuttanut mm. Sahalin Indigenous Minorities Development Plan -suunnitelmia, joiden mukaisesti Sakhalin Energy osallistuu monin tavoin alkuperäiskansojen tukemiseen.¹⁵³ Suunnitelmaan liittyy myös sen toteuttamista koskeva valitusten käsittelymenettely.¹⁵⁴

Vuosituhannen alkupuolen kritiikin seurauksena Sakhalin Energy paransi myös ympäristövaikutustensa arviointia ja laati biodiversiteetinsuoje-

¹⁴⁸ Ks. av. 88.

¹⁴⁹ Perustietoa Sakhalin Energystä: <http://www.sakhalinenergy.ru/en/company/overview.wbp>.

¹⁵⁰ Ks. EBRD 2014.

¹⁵¹ Sakhalin Energy 2012 s. 4 ja 9.

¹⁵² Wilson 2002 s. 164.

¹⁵³ Sakhalin Energy 2016.

¹⁵⁴ Sakhalin Energy 2011.

lusuunnitelman, johon sisältyy mm. harmaavalaiden seuranta ja suojele. Lisäksi yhtiöllä on kirjastoissa informaatiokeskuksia ja se järjestää vuosittain useita kuulemistilaisuuksia, joissa paikallisten on mahdollista keskustella yhtiön edustajien kanssa heitä huolettavista asioista.¹⁵⁵ Yhtiöllä on myös yleinen valitusten käsittelymenettely (Community Grievance Procedure), jonka kautta yhtiö vastaanottaa ja käsittelee yhteisöissä esiin nousevia ongelmia.

Sakhalin Energy solmii myös Venäjällä tyypillisiä ”kolmikantaisia” avustussopimuksia aluehallinnon ja alkuperäiskansojen kanssa. Kuten muillakin öljynporausalueilla, myös Sahalinilla öljy-yhtiöiden tuki paikallishallinnolle on merkittävää, mutta samalla se heikentää paikallisdemokratiaa.¹⁵⁶ Sahalin eroaa muista Venäjän alueista siinä, että alkuperäiskansojen edustajat päättävät osittain itse, miten rahoja jaetaan alkuperäiskansojen ryhmille.¹⁵⁷ Edellä mainittujen toimien lisäksi ulkopuolinen taho tarkastaa yhtiön toiminnan vuosittain.¹⁵⁸ Sakhalin Energyn toiminta vastaakin yritysvastuun osalta melko hyvin länsimaista käsitystä yritysvastuusta lukuun ottamatta aluehallinnon kanssa solmittavia avustussopimuksia.

Nykyään haastateltujen paikallisten keskuudessa ei juuri arvosteltu Sakhalin Energyn toimintaa.¹⁵⁹ Sen öljynporaus tapahtuu merellä ja maalla kulkevat öljyputket ovat uusia eivätkä siten aiheuta jatkuvia vuotoja kuten Komissa. Öljyputkien rakentamisen aikaiset ristiriidat ovat jo pääosin unohtuneet. Öljy-yhtiöt ovat myös palkanneet alkuperäiskansan edustajia kylissä yhtiöiden edustajiksi, joiden kanssa voi keskustella yhtiöiden toimintaan liittyvistä seikoista. Alkuperäiskansan asioita ajavan yhdistyksen aktiivi saattoi samalla olla osa-aikaisesti öljy-yhtiön palveluksessa.

Ristiriitoja Sahalinilla on aiheuttanut se, että alkuperäiskansojen yhteisöjen edustajat jakavat avustuksia. Sakhalin Energy antaa alkuperäiskansojen edustajista muodostuvalle toimikunnalle vuosittain tietyn summan jaettavaksi paikallisten alkuperäiskansoihin kuuluvien asukkaiden yhteeliittymille, *obshinoille*. Jotkut paikallisista katsovat avustusten jakautuvan epäoikeudenmukaisesti ja suosivan tiettyjä henkilöitä.¹⁶⁰ Ongelmia heille

¹⁵⁵ Hancox et al. 2016 s. 29–31.

¹⁵⁶ Haastattelut Sahalin 2015, Ohan paikallishallinnon johtaja, Oha.

¹⁵⁷ Haastattelut Sahalin 2015, Sakhalin Energyn edustaja, Nekrasovkan asukas, Sakhalin Energy 2011.

¹⁵⁸ Ks. Hancox et al. 2016 s. 29–31.

¹⁵⁹ Haastattelut Sahalin 2015, esim. Nekrasovkan alkuperäiskansa nivheihin kuuluvat asukkaat.

¹⁶⁰ Haastattelut Sahalin 2015, paikallinen asukas, Nekrasovka, sekä Sahalinin alueen hallituksen alkuperäiskansoja koskevan hallinnon edustaja. Tällaiset yhtiön pienimuotoiset avustukset eivät myöskään välttämättä tue pitkän tähtäimen sosiaalisesti kestävää kehi-

aiheuttaa myös virallinen kalastuspolitiikka ja -lainsäädäntö, mutta nämä ongelmat eivät liity öljynporaukseen.¹⁶¹

4 OSALLISTUMISEN MERKITYKSEN ARVIOINTIA JA SIIHEN LIITTYVIÄ ONGELMIA

4.1 Yritysvastuuseen liittyvän osallistumisen merkitys Venäjällä

Komin, NAO:n ja Sahalinin tilanteet eroavat toisistaan merkittävästi. Sahalinilla kansainväliset yritysvastuustandardit ovat käytössä johtuen Sakhalin Energy:n vähemmistöosakkaina olevista kansainvälisistä yrityksistä ja siitä, että kansainvälinen pankki lainanantajana edellyttää tiettyjen toimintakriteerien täyttymistä ja myös valvoo niiden noudattamista. Sakhalin-2-projektissa osallistumisoikeudet ovatkin Venäjän olosuhteisiin nähden poikkeuksellisen laajoja ja monipuolisia, ja paikalliset asukkaat vaikuttavat olevan tyytyväisiä niihin.

Komissa ei toimi kansainvälisiä yrityksiä eivätkä kansainväliset lainanantajatkaan ole mukana vaatimassa tietynlaista yritysvastuuta. Siellä yritysvastuu onkin edelleen heikkoa kuntataloutta paikkaavaa perinteistä hyväntekeväisyyttä, jota voisi kuvata holhoavaksi ja epädemokraattiseksi. Tämä siitä huolimatta, että Lukoil-Komin emoyhtiö Lukoil on sitoutunut YK:n Global Compactin periaatteisiin sekä GRI-raportointiin. Myös NAO:ssa on kauan toiminut samanlainen venäläistyypinen yritysvastuujärjestelmä, vaikka siellä on ollut myös ulkomaisia yhtiöitä mukana yhteisyrityksissä. Se jatkuu edelleen yhtiöiden ja aluehallinnon välisinä hyödynjakosopimuksina, mutta nenetsit ovat kuitenkin aktiivisesti alkaneet kehittää perinteisen rahanjakojärjestelmän rinnalle lainsäädäntöön nojaavaa vahingonkorvausjärjestelmää. Sitä kehittämässä ovat olleet sekä federaation että alueen viranomaiset katalysaattorinaan aktiiviset kansalaisjärjestöt.¹⁶²

---

tystä. Paikalliset ovat tulleet riippuvaisiksi avustuksista, ja niitä saavat periaatteessa ”perinteisiä elinkeinoja harjoittavat yhteenliittymät”. Käytännössä riittää, että perheenjäsenet esimerkiksi perustavat tällaisen yhteenliittymän, hakevat rahaa ja ostavat rahoilla uuden veneen. Monissa pienissä kylissä alkuperäiskansojen edustajat hankkivat elantonsa kalastamalla. Pienen alkuperäiskansoille myönnetyn kalakiintiön säännönmukaisesti ylittäen eli periaatteessa laittomasti pyydetty kalat myydään välittäjälle, joka toimittaa kalat kaupunkiin, mistä osa kaloista menee kalanjalostuslaitokseen. Jonkinlainen jalostustoiminta ja järkevät kalastusalueet voisivat tuoda alkuperäiskansoillekin pysyvämpää ja parempaa toimeentuloa kuin pienillä veneillä kalastaminen ja välikäsille myynti.

¹⁶¹ Haastattelut Sahalin 2015, haastattelut Nekrasovkan asukkaat.

¹⁶² Haastattelut NAO 2016.

Komissa Izhman alueella Venäjän lainsäädännön puutteellisuus ja osallistumisoikeuksien puute on tullut selvästi esille. Kun kyläläiset eivät saa etukäteen tietää alueelle suunnitelluista ja luvan saaneista hankkeista, kuten öljyn koeporauksista, on syntynyt konflikteja, jotka mahdollisesti olisivat olleet vältettävissä tiedottamalla, keskustelemalla ja mahdollisista korvauksista etukäteen sopimalla.¹⁶³ NAO:ssa ei järjestetä julkisia kuulemisia, mutta öljynporausta ei voi aloittaa ilman, että yhtiön neuvottelisi maata vuokrasopimuksella hallitsevan poronhoitokolhoosin maalakiin perustuvasta rasitteesta sekä korvauksista.

Lukoil-Komi näyttäisi ottaneen pienen askeleen kohti osallistavampaa ja demokraattisempaa yritysvastuupolitiikkaa solmimalla kansalaisjärjestö Izvatasin kanssa sopimuksen, jonka mukaan hankkeista keskustellaan aina etukäteen osapuolten kesken ja öljyvuodoista tiedotetaan avoimesti. Izvatas pitää neuvotteluvaihtoa sopimuksen tärkeimpänä saavutuksena, mikä korostaa sitä, että osallistumismahdollisuuksia ja suoraa yhteyttä yritykseen pidetään tärkeänä siitä huolimatta, etteivät neuvottelut velvoita yritystä toimimaan tietyllä tavalla.

Se, ettei sopimus ole vaikuttanut yhtiön öljyvuodoista tiedottamiseen Izhman aluetta laajemmalti puolestaan osoittaa, ettei Lukoil-Komin yritysvastuupolitiikka kokonaisuudessaan ole muuttunut avoimempaan suuntaan, vaan että kyseessä oli vain yksittäistapaus. Tämä vahvistaa näkemystä, että ainakin yhtenä Lukoil-Komin motiivina sopimuksen solmimiselle oli se, että konfliktin toisena osapuolena on ryhmä, joka saatettaisiin kansainvälisessä tarkastelussa laskea alkuperäiskansaan kuuluvaksi. Toimiminen alkuperäiskansojen asuinalueilla vaikuttaa yleisestikin myös venäläisten yhtiöiden ja kansallisten pankkien rahoittamiin hankkeisiin; ei tosin välttämättä osallistumisoikeuksien määrään vaan muun muassa paikallisille maksettujen korvausten ja avustusten määrään.¹⁶⁴ Kansainväliset rahoittajat, joita suuret öljyprojektit usein tarvitsevat, vaativat yleensä globaalien standardien, kuten IFC:n toimintatapaohjeiden, noudattamista. Venäjää vastaan asetettujen sanktioiden vuoksi kansainvälisen sääntelyn vaikutus on kuitenkin heikentynyt.

Komin ja NAO:n ja toisaalta Sahalinin tilanteiden eroja voidaan kuvata myös osallistumisen eri muotojen kautta. Komissa on kyse lähinnä konsultaatiotilaisuuksista, joissa yleisöllä on mahdollisuus kuulla suunnitelmista ja lausua mielipiteensä niistä. Sahalinilla on menty kohti yhteisön osallistamisen politiikkaa, jossa kansalaiset voivat laajasti osallistua keskuste-

¹⁶³ Haastattelut Komi 2015. Ks. aiheesta myös *Kaminskaya* 2013.

¹⁶⁴ *Pierk – Tysiachniouk* 2016 s. 1005.

luun yhtiön toiminnan haitoista ja hyödyistä ja niiden jakaantumisesta.¹⁶⁵ Se on todennäköisesti paikallisia kokonaisuutena arvioiden osallistavampaa kuin Venäjän lainsäädäntöön perustuva alkuperäiskansaa edustavan järjestön kanssa konsultointi, jota NAO:ssa sovelletaan.¹⁶⁶

Alla olevaan taulukkoon on kerätty osallistumisoikeuksien eri osatekijöiden ilmeneminen öljy-yhtiöiden käytännöissä eri alueilla.

Taulukko 2. Osallistumisoikeudet osana eri alueiden öljy-yhtiöiden yritys vastuuta.

Alue/yhtiö	Tiedon-saanti	Mahdollisuus osallistua hanketta koskevaan päätöksente-koon	Mahdollisuus osallistua avustusten jakamista koskevaan päätöksente-koon	Vapaaehtoinen riidanratkai-sumenettely (ns. <i>grievance mechanism</i>)	Öljy-yhtiön käytössä olevat kansain-väliset yritys vastu-u-instrumentit
Komi / Lukoil-Komi	Lähtökohtai-sesti ei, vain Izvatasin kanssa sopimuksen perusteella paikallisesti (ilmoitukset öljyvuodoista)	Lähtökohtai-sesti ei, vain Izvatasin kanssa sopimuksen perusteella paikallisesti	Lähtökohtai-sesti ei, vain Izvatasin kanssa sopimuksen perusteella	–	Lukoil: GRI, Global Compact, ISO 14001
NAO / useita venäläisiä öljy-yhtiöitä, mm. Lukoil-Komi	–	(Yasaveita kuultava NAO:n lainsäädännön mukaan)	Porokolhoosit hakevat korvauksia avustusten sijaan	–	Ainakin Lukoilin osalta: GRI, Global Compact, ISO 14001
Sahalin / Sakhalin Energy	Informaa-tiokeskukset, tiedotustilai-suudet	Kuulemistilai-suudet	Osa avustuk-sista jaetaan alkuperäis-kansojen itsensä toimesta	Sakhalin Energyllä on menettely olemassa	Sakhalin Energy: GRI, Global Compact, ISO 14001, EBRD Performance Requirements

¹⁶⁵ Wilson et al. 2016 s. 12.

¹⁶⁶ Wilson et al. ovat tutkineet, mitkä voisivat olla mielekkään osallistamisen (”community engagement”) kannalta tärkeitä menettelytapaperiaatteita. He korostavat muun muassa riittävän aikaista keskustelun aloittamista paikallisten yhteisöjen kanssa, yhtiön työntekijöiden ja paikallisten asukkaiden kouluttamista, koko yhtiön sitouttamista paikallisyhteisön osallistamisen tärkeyteen ja luottamuksen lisäämistä esimerkiksi YVA-prosessia kohtaan lisäämällä avoimuutta ja asioiden ymmärrettävyyttä. Wilson et al. 2016 s.12.

Taulukosta 2, sekä artikkelin aiemmista jaksoista ilmenee, että eri alueiden ja eri öljy-yhtiöiden toiminnan välillä on eroja sen suhteen, miten paikalliset ihmiset pääsevät osallistumaan avustusten jakoon. Komissa ja NAO:ssa öljy-yhtiö ja paikallis- tai aluehallinto neuvottelevat avustuskohteista ja päätös tehdään öljy-yhtiön pääkonttorissa. Vain Sahalinilla öljy-yhtiö ottaa paikalliset mukaan jakamaan rahoja. Tältä osin voidaan jo varovasti puhua varsinaisesta hyötyjen jaosta (*benefit sharing*) ja muilta osin hyväntekeväisyydestä. *Morgeran* mukaan hyötyjen jaolla siinä mielessä kuin se kansainvälisesti pääosin ymmärretään tarkoitetaan vilpittöntä neuvotteluprosessia, jossa hyödyistä keskustellaan ja sovitaan osapuolten kesken.¹⁶⁷ Kyseessä ei siis ole ylhäältä-alas tapahtuva avustusten jako.

Tarkastelemamme öljy-yhtiöt ovat sitoutuneet YK:n Global Compactin periaatteisiin sekä raportoimaan Global Reporting Initiativen mukaisesti. Näiden yhtiöiden, Lukoilin ja Sakhalin Energy, toimintatavat eroavat kuitenkin huomattavasti toisistaan, joten ainakaan Venäjällä Global Compactilla ja GRI:llä ei näytä olevan merkittävää vaikutusta yhtiöiden osallistamispolitiikkaan.¹⁶⁸ Vain kansainvälisen pankin osallisuudella ja 2000-luvun alun kansainvälisellä kampanjoinnilla näyttää olevan selvää vaikutusta siihen näiden yhtiöiden kohdalla. Sekä Global Compactin että GRI:n osallistamisveloitteet ovat hyvin väljiä ja epäsuoria (ts. osallistumisen määrästä pitää raportoida, mutta sen määrää ei ole määritelty). Kansainvälisten pankkien toimintaa koskevat standardit sekä ainoa vertailuun mukaan otettu yksityinen sertifiointistandardi (Equitable Origin) sen sijaan sisältävät melko yksityiskohtaisia veloituksia tiedottamisesta ja osallistamisesta, ja niihin sisältyy myös aina kolmannen osapuolen tarkastuksia toisin kuin Global Compactiin ja GRI:hin.¹⁶⁹

Artikkelin tavoitteena oli pohtia myös, onko yritys vastuuseen sisältyvä osallistumisoikeuksien lisääminen täydentänyt lainsäädännön heikkoa osallistumismahdollisuutta. Lukoil-Komin ja Izvatasin solmima sopimus on mahdollistanut paikallisten ihmisten tiedonsaannin, mikä voi sekä voimaannuttaa paikallisia ihmisiä ja lisätä siten heidän hyvinvointiaan että li-

¹⁶⁷ *Morgera* 2016 s. 367: ”Similarly, international developments on ‘business responsibility to respect human rights’ have clarified that benefit sharing, as part of the due diligence of companies operating extractive projects in or near indigenous lands, entails good faith consultations with communities with a view to agreeing on benefit-sharing modalities that make them partners in project decision making, not only giving them a share in the profits (for instance, through a minority ownership interest).”

¹⁶⁸ Szejnwald on todennut, että eri sidosryhmät ovat hyödyntäneet melko vähän GRI-raportteja johtuen niiden yleisluontoisuudesta, vaihtelevasta laadusta sekä selvästi valikoiden annetuista tiedoista. *Szejnwald* 2011 s. 284.

¹⁶⁹ GRI:in yritys tosin voi halutessaan liittää myös ulkopuolisen auditoinnin.

sätä paikallisten ihmisten mahdollisuuksia vaikuttaa ympäristön parantamiseen neuvotteluteitse. Mahdollisia positiivisia ympäristövaikutuksia heikentää se, ettei Lukoil-Komi ole ainakaan toistaiseksi laajentanut avoimuuden politiikkaansa käsittämään koko yhtiön toimintaa. Lukoil-Komi olisi periaatteessa voinut myös jatkaa federaation lainsäädännöstä poistettua kuulemismenettelyä yritys vastuun puitteissa, kuten jotkut muut venäläiset yhtiöt ovat tehneet.

Sakhalin Energyyn laajasti osallistava yritys vastuupolitiikka on lisännyt paikallisten tyytyväisyyttä ja varmistanut alkuvaikeuksien jälkeen yritykselle sosiaalisen toimiluvan Sahalinilla. Sakhalin Energyyn alkuperäiskansoja ja biologisen monimuotoisuuden suojelua koskevat ohjelmat osaltaan edistävät kestäväää kehitystä alueella, mutta ne eivät alun perin ole yritys vastuuseen sisältyvien osallistumisoikeuksien vaan paikallisen ja kansainvälisen protestin tulosta. Nyt ohjelmat lisäävät osallistumismahdollisuuksia lainsäädäntöön verrattuna ja mahdollisesti tämän avoimuuden ja vuoro vaikutuksen kautta ylläpitävät painetta toimia mahdollisimman kestävästi jatkossakin.

Järjestelmää, jossa alkuperäiskansojen edustajat itse jakavat avustuksia jäsenilleen voidaan yhtäältä pitää paikallista sosiaalista ja taloudellista kestävyyttä tukevana, kun varoja ohjataan elinkeinon hankinnassa tärkeiden välineiden hankintaan. Toisaalta tällaisten pienehköjen summien jako ei pysyvästi kohenna paikallisten alkuperäiskansojen asemaa. Varsinainen ongelma lienee Venäjän kalastuslainsäädäntö ja -politiikka.¹⁷⁰ Paikallisen kestävämmän elinkeinorakenteen muuttaminen ei ehkä ole öljy-yhtiöiden asia, mutta yhdessä aluehallinnon kanssa yhtiöt voisivat pienten tukien sijaan pyrkiä kehittämään alueen taloutta niin, että seudun ihmisillä olisi alueella töitä vielä senkin jälkeen, kun yhtiöt eivät enää tarjoa ilmaisia veneitä ja moottorikelkkoja.¹⁷¹ NAO:ssa taas rahalliset kompensatiot voivat mahdollistaa poronhoitoon investoimisen ja poronhoitajien toiveen siitä, että elinkeino voisi jatkaa vielä sen jälkeenkin, kun öljyä ei enää löydy.¹⁷²

---

¹⁷⁰ Kalastuslainsäädännön paikallisille aiheutuneista ongelmista ks. myös *Nystén-Haarala – Kulyasova* 2011.

¹⁷¹ Ks. Sahalinia ja kalastuspolitiikkaa koskien esim. *Wilson* 2002.

¹⁷² Tämä oli kesän 2011 haastatteluissa voimakkaasti esille noussut näkökulma. Nenetsit pitävät öljy-yhtiöitä vain käypäläisinä ja itseään tundran itseoikeutettuina asukkaina. He toivovat tundran palautuvan entiselleen yhtiöiden lähdettyä, vaikka siihen menisikin pitkä aika.

4.2 Osallistumismahdollisuuksiin kohdistuva epäluottamus

Demokratia ei ole vielä täysin juurtunut Venäjälle, ja ihmisten luottamus viranomaisia ja päätöksentekijöitä kohtaan on usein heikko.¹⁷³ Kylissä, joissa Komissa teimme haastatteluja, useat paikalliset ihmiset osallistuvat aktiivisesti YVA-menettelyyn liittyviin kuulemistilaisuuksiin, mikäli ne on järjestetty kohtuullisten etäisyyksien päässä heidän asuinpaikastaan.¹⁷⁴ Asukkaat eivät kuitenkaan koe kuulemisia mielekkäinä, koska niiden katsotaan toimivan kumileimasimina ja niitä katsotaan järjestettävän vain lainsäädännön vaatimien muutoseikkojen vuoksi. Niissä lausutuilla näkemyksillä ei koeta olevan mitään vaikutusta hankkeen toteutukseen. Toisekseen kyläläiset kokevat, että kuulemisissa keskustellaan vääristä asioista. Paikallisten viranomaisten he katsovat toimivan kuulemistilaisuuksissa öljy-yhtiöiden puolesta.¹⁷⁵ Asukkaat myös katsovat, etteivät pysty kuulemisilla vaikuttamaan lupaviranomaisiin, ja komilaiset kansalaisjärjestöt ovatkin muutosta saadakseen koettaneet yhdessä Venäjän Greenpeacen kanssa muun muassa lähestyä Maailmanpankkia.¹⁷⁶

Öljy-yhtiön mielestä keskusteluissa tulee pysyä lainsäädännön edellyttämässä asioissa eli hankkeen teknisessä toteuttamisessa ja lainmukaisuudessa. Paikalliset asukkaat sen sijaan haluaisivat keskustella myös mm. hankkeen sosiaalisista vaikutuksista ja yleisemmin ympäristövaikutuksista. Yleisenä ongelmana Venäjällä onkin, ettei ympäristölainsäädännön vaatimuksia panna tehokkaasti täytäntöön, mistä johtuen jatkuvat öljyvuodot ja niiden salailu on mahdollista.

Kansalaisten kuulemista syytetään usein näennäisvaikuttamiseksi, jolla ei ole todellisia vaikutuksia mihinkään. Lainsäädäntöön perustuvan osallistumisen katsotaan kuitenkin voivan tuoda esiin seikkoja, jotka voivat vaikuttaa aineelliseen lainsäädäntöön perustuvaan lupaharkintaan tai muuhun päätöksentekoon. Yritysvastuun kohdalla ”aineellinen sääntely” tarkoittaa yrityksen omaa yritysvastuupolitiikkaa ja mahdollisesti sellaisten standardien noudattamista, joihin yritys on vapaaehtoisesti sitoutunut. Toisinaan nämä standardit voivat tarjota paikallisille asukkaillekin selkänöjan, johon vedoten he voivat puolustaa omia oikeuksiaan.¹⁷⁷ Yleensä ne eivät

¹⁷³ Nystén-Haarala 2015 s. 221–251.

¹⁷⁴ Haastattelut Komi 2015, Izvatasin aktiivi (A).

¹⁷⁵ Haastattelut Komi 2015, Izvatasin aktiivi (A).

¹⁷⁶ Haastattelut Komi 2015, Izvatasin aktiivi (A).

¹⁷⁷ Esimerkiksi Venäjän FSC metsäsertifiointistandardi edellyttää paikallisille asukkaille tärkeiden metsäalueiden – kuten riistan tai marjojen kannalta tärkeimmät alueet – jättämistä hakkaamatta. Ks. FSC:stä lisää *Tysiachniouk* 2010.

kuitenkaan tarjoa konkreettista tukea. Tämän vuoksi pelkän viherpesun torjumiseksi yritysten tulisi arvioida ja raportoida, miten yleisön kommentit on otettu huomioon hankkeita valmisteltaessa tai toteutettaessa.

Yhtiöt voisivat halutessaan parantaa paikallisten asukkaiden kanssa käymää keskustelua ulottamalla ne koskemaan myös muita kuin tiukasti YVA-menettelyn edellyttämiä asioita. Erillinen keskustelutilaisuus laajemmin yhtiön toiminnan ympäristö- ja sosiaalisista vaikutuksista voi auttaa yhtiötä rakentamaan luottamusta sekä yhtiön omaan toimintaan että virallisiin kuulemistilaisuuksiin. Ehkä näin päästäisiin lähemmäs monissa yritysvastuustandardeissa tai -ohjeissa mainittua mielekästä osallistumista. Nyt viralliset kuulemiset Komissa vaikuttavat olevan ennemminkin taistelukenttiä kuin tilaisuuksia rakentavalle keskustelulle.

Öljy-yhtiöt eivät myöskään keskustele paikallisten asukkaiden kanssa, kun ne tekevät päätöksiä siitä, minkälaisia hankkeita ne osana yritys vastuupolitiikkaansa tukevat paikallisesti ja alueellisesti.¹⁷⁸ Tästä muodostavat poikkeuksen Sahalinin saarella ne sopimukset, joita on solmittu aluehallinnon, alkuperäiskansojen ja öljy-yhtiön kesken. Sahalinillakaan paikalliset asukkaat eivät ole mukana kaikissa sopimuksissa päättämässä rahanjaosta. Alkuperäiskansastatus on ylimääräinen neuvotteluvaltti, vaikka Venäjän alkuperäiskansoja koskeva lainsäädäntö on monin paikoin puutteellista.¹⁷⁹ Tavallisesti päätökset tehdään yhdessä viranomaisten kanssa, eivätkä solmitut sopimukset ole julkisia. Tämä on omiaan mahdollistamaan korruption ja vie päätösvaltaa pois vaaleilla valituilta päättäjiltä. Sopimusten julkistaminen *'governance by disclosure'* -hengessä¹⁸⁰ lisäisi luotettavuutta ja mahdollistaisi kansalaisille varojen todellisen käytön seurannan. NAO:ssa nenetsit ovatkin ryhtyneet aktiivisesti muuttamaan perinteistä yritys vastuupolitiikkaa ottamalla aiemmin vain periaatteellisena pidetyn lakisääteisen rahallisen korvausmenettelyn käyttöön. Näin he voivat käyttää rahat itse haluamaansa tarkoitukseen kuten peronhoidon kehittämiseen.

Öljy-yhtiöiden toiminta on niin vahvasti valtion suojeluksessa Venäjällä, että niiden ei varsinaisesti tarvitse hakea toiminnalleen oikeutusta paikallisten asukkaiden hyväksynnästä. Yritys vastuuksi tulkittu osallistuminen kunnallisiin ja alueellisiin infrastruktuurihankkeisiin perustuu sekä vanhaan neuvostoajoilta periytyvään yrityksen merkittävään rooliin infrastruktuurin ylläpitämisessä ja sosiaalipalveluiden tuottamisessa että hyvien suhteiden ylläpitämiseen viranomaisiin.¹⁸¹ Epävirallisten instituutioiden

¹⁷⁸ Ks. myös esim. *Henry et al.* 2016, s. 1359–1362.

¹⁷⁹ Ks. lainsäädännöstä esim. *Pappila* 2015.

¹⁸⁰ *Wilson – Van Alstine* 2014, s. 10.

¹⁸¹ Ks. esim. *Nystén-Haarala et al.* 2015 s. 58–59 ja *Henry et al.* 2016 s. 1341, 1344–1347.

suosimisessa voidaan siten havaita polkuriippuvuutta. Valtion ja yritysten suhteita hoidetaan ensi sijassa keskusteluin ja neuvotteluin mahdollisimman korkealla tasolla. Yritysvastuu on eräänlaista lisäveroa, jonka tuotosta yritykset saavat itse päättää siten, että ne samalla saavat esiintyä alueellisiin hyväntekijöinä.

Komissa on ollut paikallisia protesteja öljy-yhtiöitä vastaan, mutta ne eivät ole varsinaisesti uhanneet öljy-yhtiöiden toimintamahdollisuuksia alueella. Ne kuitenkin vaikuttavat yhtiön maineeseen nopean digitalisoituneen ja kansainvälistyneen tiedonvälityksen avulla. Venäjän valtiolliseen tukeen protestit eivät kuitenkaan ole vaikuttaneet. Lukoilin suhteet federaation johtoon ovat kunnossa. Muutoin on vaikea ymmärtää federaation ympäristöviranomaisten kärsivällistä suhtautumista jatkuviin öljyvuotoihin ja siihen, ettei vanhentuneita öljyputkia ole lupauksista huolimatta vaihdettu uusiin.¹⁸² Jatkuvat öljyvuodot ovat kuitenkin pahassa ristiriidassa suhteessa yhtiön ympäristöraporteissaan antamaan kuvaan globaaleihin ympäristöstandardeihin sitoutuneesta yrityksestä. Iztvatasin kanssa solmittu sopimus selittyy todennäköisesti tätä taustaa vasten. Sen todellinen merkitys jää nähtäväksi.

Vaikka kansalaisjärjestöjä kontrolloidaan yhä enemmän, on todennäköistä, että juuri niiden aktiivisuus on aktivoinut federaation viranomaisia kehittämään selkeämpiä lakisääteisiä menetelmiä öljy-yhtiöiden ja niiden toiminnasta kärsivien paikallisten keskinäisten välien selkiyttämiseksi. Kun korvausten maksaminen tapahtuu ilman välissä toimivia aluehallinnon tai kunnan johtajia, voivat paikalliset osallistua oman asiansa ajamiseen ilman, että hyödyt öljyn tuotannosta tulisivat vain autoritääriseen päätöksenteon välityksellä yhtiöiden valitsemiin kohteisiin.

5 LOPUKSI

Osallistumisoikeudet ovat kiistatta tulleet osaksi globaalia yritysvastuuta koskevaa *soft law* -sääntelyä. Enemmistö yritysvastuusääntelystä sisältää ainakin jotain osallistumisen elementtejä. Lisääntyneestä sääntelystä huolimatta paikallisten ihmisten osallistaminen ei ole käytännössä täysin vakiinnuttanut paikkaansa, eivätkä toisaalta pelkät prosessuaaliset oikeudet takaa materiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumista. Tämän artikkelin

¹⁸² Lukoil peri vanhentuneet ja vuotavat öljyputket 1990-luvulla edeltäjältään, ja yhtiö lupasi silloin korvata ne uusilla. Ilmeisesti operaatio on osoittautunut kalliimmaksi kuin alun perin arvioitiin, eikä kaikkia putkia ole vielä kukaan vaihdettu. Ks. *Pierk – Tysiachniouk* 2016 s. 1001.

yhtenä tavoitteena olikin arvioida, voivatko globaaliin yritys vastuustandardiin tai yrityksen yritys vastuupolitiikkaan perustuvat osallistumisoikeudet täydentää tai korvata lainsäädännön puutteellisia osallistumisoikeuksia.

Tällä hetkellä Venäjän öljyteollisuuden piirissä edistetään parhaiten osallistumisoikeuksia kansainvälisten rahoituslaitosten kautta, vaikka ne samalla ovat saaneet paljon kritiikkiä osakseen rahoittaessaan suuria ympäristö- tai sosiaalisia vaikutuksia aiheuttavia hankkeita. Joka tapauksessa osallistumismenettelyt ovat yleistyneet hankkeissa EBRD:n, IFC:n ja muiden kansainvälisten rahoituslaitosten rahoittamien hankkeiden kautta. Venäjälläkin on osallistumismahdollisuuksien suhteen eroa sillä, onko kyseessä kansainvälisen rahoituslaitoksen lainoittama hanke vai täysin kansallisesti rahoitettu hanke.

Tapaustutkimustemme perusteella vaikuttaa siltä, että rajoitetun demokratian oloissakin kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen tiedonsaanti ja suora keskusteluyhteys yrityksiin koetaan tärkeäksi ja mahdollisesti paikallisten asukkaiden olosuhteita ja ympäristön tilaa kohentavaksi. Vastaavanlaisia tuloksia on saatu muissakin tutkimuksissa vertailemalla venäläisiä öljy-yhtiöitä. Tulosten mukaan ennen kaikkea listautuminen kansainväliseen pörssiin ja myös rahoituksen saaminen kansainväliseltä rahoituslaitokselta vaikuttaa positiivisesti yhtiön ympäristövastuullisuuteen ja avoimuuteen. Jossain tapauksissa oli todettu myös yhtiön johdon ja paikallisten asukkaiden läheisten suhteiden edistävän yhtiön halukkuutta panostaa ympäristön-suojeluun.¹⁸³

Artikkelissamme hyödynnettyjen tapausten perusteella ei toki voi tehdä pitkälle meneviä yleistyksiä, mutta myös sillä näyttäisi olevan väliä, onko kyse venäläisestä vai ulkomaalaisesta yrityksestä. Todennäköisesti kansainvälisiä yrityksiä valvotaan Venäjällä tarkemmin ja niillä on suurempi tarve osoittaa, että niiden yritys vastuun on korkeatasoista ja niin Venäjän lainsäädännön vaatimukset ylittävää kuin kansainväliset standardit täyttävää. Sinänsä pelkkä ulkomaisuus ei takaa ainakaan kansainvälisten standardien käyttöönottoa, vaan venäläiset yhtiöt ovat ottaneet niitä käyttöönsä ahkerammin kuin Venäjällä toimivat kansainväliset yritykset.¹⁸⁴ Sahalin Energyn toiminta antaa myös hyvää esimerkkiä venäläisille yrityksille, jotka ovat tottuneet maksamaan yritys vastuunsa rahalla ja hoitamaan suhteet paikalliseen väestöön mieluiten autoritäärisesti johtoportaan tasolla.

Lainsäädännön rooli näyttyy kuitenkin myös Venäjän oloissa tärkeänä, vaikka lainsäädäntöä epäselvyytensä ja monimutkaisuutensa vuoksi

¹⁸³ Shvarts *et al.* 2016 s. 150.

¹⁸⁴ Overland 2016 s. 4.

olisikin tapana kiertää tai jättää huomiotta. Vaikka näin toimittaisiinkin, se ei kuitenkaan tarkoita, ettei lainsäädännöllä olisi yhteiskunnassa mitään väliä. Vaikka yritykset saivat lobattua YVA-lainsäädännön mukaiset julkiset kuulemiset minimiin, niitä ollaan taas palauttamassa, sillä osallistumisoikeuksien voimakas vähentäminen ei sopinut ihmisten oikeustajuun. Julkisten kuulemisten palauttamisessa on kansalaisjärjestöjen toiminnalla vahva katalysoiva rooli. Vaatimuksilleen ne saavat tukea nimenomaan globaaleista standardeista, joita öljy-yhtiöt haluavat ainakin näyttää noudattavansa.

Lakiin perustuvien oikeuksien aktiivinen vaatiminen NAO:ssa on myös mielenkiintoinen kehityssuunta, joka osoittaa vähittäistä virallisten instituutioiden vahvistumista. Aiemmin kumileimasimina pidettyjä lakeja on alettu käyttää omien oikeuksien turvaamiseen, ja poronhoitajat ovat päässeet itse aktiivisemmin vaikuttamaan elinkeinonsa tulevaisuuteen. Myös tämän ilmiön taustalla vaikuttavat kansainväliset kontaktit ja erityisesti alkuperäiskansojen vahvasti esille noussut kansainvälinen toiminta oikeuksiensa puolesta. Autoritäärisesti johdetussa valtiossa epäviralliset tavat hoitaa asioita ovat kuitenkin edelleen voimissaan antaen liikkumavaraa valtion ja öljy-yhtiöiden välisissä suhteissa. Lain avulla voidaan puolustaa oikeuksia, mutta se on myös väline, jonka avulla Venäjän autoritäärinen johto taistelee vaikutusvallasta ulkomaalaista vaikutusta vastaan ja pyrkii hiljentämään ”ulkomaalaisia agentteja” omalla maaperällään.

Monitasohallinto ja oikeudellinen pluralismi ovat kuitenkin demokration puutteesta huolimatta tai osittain jopa siitä johtuen arkipäivää Venäjän öljysektorin sääntelyssä ja hallinnassa. Venäjän hallituksen haluttomuudesta huolimatta eri toimijat pyrkivät parantamaan ja tuomaan osallistumisoikeuksia kaikkien tasojen kautta käytäntöön niin lainsäädäntöön kuin erilaiseen soft law -sääntelyyn perustuen.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- De Bardleben, Joan – Heuckroth, Kimberly*: Public Attitudes and Ecological Modernization in Russia. Teoksessa Massa, Ilmo – Tynkkynen, Veli-Pekka (toim.): The Struggle for Russian Environmental Policy. Kikimora Publications, Helsinki 2001 s. 49–76.
- Berman, Paul Schiff*: The Globalization of Jurisdiction. 151 University of Pennsylvania Law Review 2005 s. 311–545.
- Blanco, Elena – Razaque, Jona*: Globalization and Natural Resources Law. Challenges, Key Issues and Perspectives. Edward Elgar, Cheltenham 2011.
- Braunsberger, Karin – Buckler, Brian*: What motivates consumers to participate in boycotts: Lessons from the ongoing Canadian seafood boycott. Journal of Business Research Vol. 64 (1) 2011 s. 96–102.
- Brinchuk, M. M.*: Ekologicheskoe pravo (Ympäristöoikeus). Eksmo, 2010.
- Britecyna, Ekaterina – Nystén-Haarala, Soili – Pappila, Minna*: Extractive industries and public participation in Russia: The case of the oil industry in Komi. Tulossa.
- Britskaja, Tatjana*: Oni delayut dengi – my umirajem (He tekevät rahaa – me kuolemme). Novaja Gazeta 24.7.2016. <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/07/24/69357-oni-delayut-dengi-my-umiraem> (19.2.2017). (*Britskaja* 2016a)
- Britskaja, Tatjana*: Politseiskii potshital zakon – i nas otpustili. V Komi shurnalistov sdali v uzastok za c'emky neftjnovo razliva (Poliisit noudattivat lakia – ja päästivät meidät menemään. Komissa toimittajat pääsivät käymään öljyvuotoalueella). Novaja Gazeta 7.10.2016. <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/10/07/70096-politseyskiy-pochital-zakon-i-nas-otpusitili> (19.2.2017). (*Britskaja* 2016b)
- Cook, Linda*: The Soviet Social Contract and Why it Failed: Welfare Policy and workers' Politics from Brezhnev to Yeltsin. Harvard University Press, Cambridge M.A. 1993.
- Dashwood, Hevina*: Sustainable development and industry self-regulation: developments in the global mining sector. Business & Society 53:4 2014 s. 551–582.
- EBRD (European Bank of Reconstruction and Development): EBRD Performance Requirements. May 2014. <http://www.ebrd.com/who-we-are/our-values/environmental-and-social-policy/performance-requirements.html> (15.2.2017).
- Egels-Zandén, Niklas – Hulthén, Kajsa – Wulff, Gabriella*: Trade-offs in supply chain transparency: the case of Nudie Jeans Co. Journal of Cleaner Production Vol. 107 2015 s. 95–104.
- EIA (U.S. Energy Information Administration): Country Analysis Brief: Russia. 2016. https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/countries_long/Russia/russia.pdf (2.3.2017).
- Fontana, Lorenza B. – Grugel, Jean*: The Politics of Indigenous Participation through "Free Prior Informed Consent": Reflections from the Bolivian Case. World Development Vol. 77 2016 s. 249–261.
- Greenpeace: Russian oil disaster. The ongoing Arctic oil spill crisis. 2016. <http://www.greenpeace.org/international/en/campaigns/climate-change/arctic-impacts/The-dangers-of-Arctic-oil/Black-ice--Russian-oil-spill-disaster/> (15.2.2017).
- Gritsjuk, Marina*: Bolshaja uborka: Minprirodi vernet ekologitsheskuju ekspertizu (Suuri

- puhdistus: ympäristöministeriö palauttaa ekologisen arvioinnin). *Rossijskaya Gazeta* №5664 (288) 22.12.2011. <https://rg.ru/2011/12/22/uborka.html> (13.1.2017).
- Szejnwald, Halina*: Global Reporting Initiative. Teoksessa Hale, Thomas – Held, David: *Handbook of Transnational Governance. Institutions and Innovations*. Polity Press, Cambridge 2011.
- Hancox, Jon – Snow, Andy – Bochenski, Paul*: Sakhalin-2 Phase 2 Lenders' Independent Environmental Consultant. Monitoring Report October 2015. Ramboll. http://www.sakhalinenergy.ru/media/user/libraryeng/thirdparty/2016_Lenders_Environmental_consultant_report_main_ENG.pdf (15.2.2017).
- Henry, Laura – Nystén-Haarala, Soili – Tulaeva, Svetlana – Tysiachniouk, Maria*: Corporate Social Responsibility and the Oil Industry in the Russian Arctic: Global Norms and Neo-Paternalism. *Europe Asia Studies* Vol. 8 2016 s. 1340–1368.
- Henry, Laura A.*: Redefining Citizenship in Russia: Political and Social Rights. *Problems of Post-Communism* 56 (6) 2009 s. 51–65.
- Husa, Jaakko*: Global Constitutionalism – A Critical View. Maastricht European Private Law Institute. Working Paper No 2016/11. <https://ssrn.com/abstract=2885490>.
- Informatsionii Tsentri Finno-ugorskih narodov: From «cold war» to a dialog: the transformation of the relations of oil industry workers and Izhma Komi. 2015. <http://m.finugor.com/node/48453> (20.4.2017).
- IGWIA (International Working Group of Indigenous Affairs): Russia: Izvatas call for rally against Lukoil-Komi. Tiedote 21.5.2014. http://www.iwgia.org/news/search-news?news_id=994 (15.2.2017).
- IGWIA (International Working Group of Indigenous Affairs): Russia: Izvatas Komi protest oil spills poisoning the Izhma river. Tiedote 10.5.2016. http://www.iwgia.org/news/search-news?news_id=1345 (15.2.2017).
- Ikonen, Heikki – Stranius, Pentti*: Liikettä Venäjän Karjalassa: tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 137. Joensuun yliopisto, Joensuu 2002.
- Kakabadze, Nada K. – Rozuel, Cécile – Lee-Davies, Linda*: Corporate social responsibility and stakeholder approach: a conceptual review. *International Journal of Business Governance and Ethics* Vol. 1 (4) 2005 s. 277–302.
- Kaminskaya, Maria*: Russia-wide citizens' campaign calls on Moscow to join the UN's Aarhus Convention this year. Bellona, uutinen 27.6.2013. <http://bellona.org/news/climate-change/international-climate-conferences/2013-06-russia-wide-citizens-campaign-calls-on-moscow-to-join-the-uns-aarhus-convention-this-year> (15.2.2017).
- Kasekende, Elizabeth – Abuka, Charles – Sarr, Mare*: Extractive industries and corruption: Investigating the effectiveness of EITI as a scrutiny mechanism. *Resources Policy* Vol. 48 June 2016 s. 117–128.
- Knizhnikov, Alexey – Pakhalov, Alexander – Sipailova, Yulia – Rodionov, Kirill*: Environmental Responsibility Rating of Oil & Gas Companies in Russia. 2016. http://wwf.ru/about/what_we_do/oil/full_list/rating/eng (3.2.2017).
- Knox, John H.*: *The Ruggie Rules: Applying Human Rights Law to Corporations*. Teoksessa Mares, Rudi (toim.): *The UN Guiding Principles on Business and Human Rights: Foundations and Implementation*. Koninklijke Brill, Leiden 2012 s. 51–83.

- Knox, John H.*: Climate ethics and human rights. *Journal of Human Rights and the Environment* Vol. 5 2014 s. 22–34.
- Kokko, Kai – Mähönen, Jukka*: Yritysten ympäristövastuu. *Ympäristöjuridiikka* 1/2015 s. 35–73.
- Kortelainen, Jarmo – Nystén-Haarala, Soili*: Construction of Trust in Russian Mill Towns. Teoksessa Nystén-Haarala, Soili (toim.) *The Changing Governance of Renewable Natural Resources in Northwest Russia*. Ashgate, Farnham 2009 s. 149–168.
- Kumpula, Anne*: Ympäristö oikeutena. *Suomalainen Lakimiesyhdistys*, Helsinki 2004.
- Kuznetsov, A. – Kuznetsova, O. – Warren, R.*: CSR and the legitimacy of business in transition economies: The case of Russia. *Scandinavian Journal of Management* 2009 s. 37–45.
- Latvanen, Kari*: Patruunakulttuurin paluu. 5.10.2012 Mandatum Life. <https://www.mandatumlife.fi/life-journal/artikkeli/-/article/patruunakulttuurin-paluu> (20.4.2017).
- Lindsay, Rae – McCorquodale, Robert – Blecher, Lara – Bonnitcha, Jonathan – Crockett, Anthony – Sheppard, Audley*: Human rights responsibilities in the oil and gas sector: Applying the UN Guiding Principles. *Journal of World Energy Law and Business* Vol. 6 (1) 2013 s. 1–66.
- McCarty, Catherine*: Court finds Royal Dutch Shell subsidiary partly responsible for a case of oil pollution in the Niger Delta. *Independent* 2013. <http://www.independent.co.uk/news/world/africa/court-finds-royal-dutch-shell-subsiary-partly-responsible-for-a-case-of-oil-pollution-in-the-niger-8473822.html> (12.11.2016).
- Matilainen, Anna-Maija – Pappila, Minna*: Corporate social responsibility and the Russian forest sector. Teoksessa Simons, William B. (ed.): *East European Faces of Law and Society: Values and Practices*. *Law in Eastern Europe* Vol. 63. Brill Nijhoff, Leiden 2014 s. 199–220.
- Melin, Harri*: Towards New Paternalism in Kondopoga. Teoksessa Melin, Harri (ed.): *Social Structure, Public Space and Civil Society in Karelia*. Kikumora Publications, Helsinki 2005 s. 61–75.
- Melish, Tara J. – Meidinger, Errol*: Protect, Respect, Remedy and Participate: ‘New Governance’ Lessons for the Ruggie Framework. Teoksessa Mares, Rudi (ed.): *The UN Guiding Principles on Business and Human Rights: Foundations and Implementation*. Brill, Netherlands 2012 s. 303–336.
- Melish, Tara J.*: Putting “Human Rights” Back into the UN Guiding Principles on Business and Human Rights: Shifting Frames and Embedding Participation Rights. Teoksessa Rodriguez-Garavito, Cesar (ed.): *Business and Human Rights*. SUNY Buffalo Legal Studies Research Paper No. 2014-032 2014 s. 1–20.
- Morgera, Elisa*: Multinational corporations and international environmental law. Teoksessa Shawkat, Alam – Bhuiyan, Md Jahid Hossain – Chowdhury, Tareq M.R. – Techera, Erika J. (eds.): *Routledge Handbook of International Environmental Law*. Routledge, London 2012.
- Morgera, Elisa*: Fair and Equitable Benefit-Sharing at the Cross-Roads of the Human Right to Science and International Biodiversity Law. *Laws* 2015 s. 803–831.
- Morgera, Elisa*: The Need for an International Legal Concept of Fair and Equitable Benefit Sharing. *The European Journal of International Law* Vol. 27 (2) 2016 s. 353–383.

- Murillo, David*: From Walmart to Al Qaeda. An interdisciplinary approach to globalization. Greenleaf Publishing, Oxford 2015.
- Nilsen, Thomas*: Locals blame Lukoil after disastrous oil spill. Contamination increases as the snow and ice melts along the Izhma river in the Pechora River basin. The Independent Barents Observer 9.5.2016. <https://thebarentsobserver.com/ru/node/769> (20.2.2017).
- Nilsen, Thomas*: Moscow staged RAIPON election thriller. Barents Observer 3.4.2013. <http://barentsobserver.com/en/politics/2013/04/moscow-staged-raipon-election-thriller-03-04> (20.2.2017).
- North, Douglass C.*: Institutions, Institutional Change and Economic Performance: A New Economic History. Cambridge University Press, Cambridge 1990.
- Nystén-Haarala, Soili – Klyuchnikova, Elena – Helenius, Heidi*: Law and self-regulation – Substitutes and complements in gaining social acceptance? 45 Resources Policy 2015 s. 52–64.
- Nystén-Haarala, Soili*: Mechanisms to Promote Green Business in Russia. Teoksessa: Douma, Wybe Th. – Mucklow, Fiona (ed.): Handbook on Environmental Finance and Socially Responsible Business in Russia: Legal and practical trends. T.M.C. Asser Press, The Hague 2009 s. 101–119.
- Nystén-Haarala, Soili*: Weak Property Rights and Unequal Distribution of Wealth as Obstacles for Development: An Institutional Analysis on Russian Transition. Scandinavian Studies in Law Vol. 60 (Law and Development) 2015 s. 221–251.
- Nystén-Haarala, Soili – Kulyasova, Antonina*: Rights to traditional use of resources in conflict with legislation. A case study of Pomor fishing villages on the White Sea Coast. Teoksessa Tennberg, Monica (ed.): Politics of Development in the Barents Region. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2012.
- Nyström, Patrik – Rajavuori, Mikko*: Yritysvastuu ja yhtiön etu Arctia Shipping -tapauksen valossa. Lakimies 2014 s. 695–718.
- Overland, Indra*: Ranking Oil, Gas and Mining Companies on Indigenous Rights in the Arctic. Árran Lule Sami Centre 2016.
- Owen, John R. – Kemp, Deanna*: ‘Free prior and informed consent’, social complexity and the mining industry: Establishing a knowledge base. Resources Policy Vol. 41 September 2014 s. 91–100.
- Pappila, Minna*: The interplay of Russian law, indigenous people and the oil industry – a need for non-state regulation? The Yearbook of Polar Law Vol. 6 2015 s. 120–141.
- Pappila, Minna*: Muuttuva metsäsääntely Luoteis-Venäjällä. Ympäristöjuridiikka 3/2009 s. 28–60.
- Pentikäinen, Merja*: Yritystoiminta ja ihmisoikeudet. Erik Castrén Institute of International Law and Human Rights, Helsinki 2009.
- Pierck, Simone – Tysiachniouk, Maria*: Structures of mobilization and resistance: Confronting the oil and gas industries in Russia, The Extractive Industry and Society Vol. 3 2016 s. 997–1009.
- Pogosjan, Arsenii*: Dlja nefljanikov i gazovikov hotjat rasshirit ekoekspertizy (Ölly- ja kaasu-yhtiöiden ympäristöarviointivelvollisuutta halutaan laajentaa). Izvestija 29.6.2015. <http://izvestia.ru/news/588150#ixzz4YvguNPwS> (15.2.2017).
- Rechtspraak*: Dutch Courts have jurisdiction in case against Shell Nigeria oil spills.

- Rechtspraak, uutinen 18.12.2015. <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Gerechtshoven/Gerechtshof-Den-Haag/Nieuws/Paginas/Dutch-Courts-have-jurisdiction-in-case-against-Shell-Nigeria-oil-spills.aspx> (15.2.2017).
- Saari, Sinikukka – Pynnöniemi, Katri: Medvedevin versio vallan vertikaalista. Ovatko pelisäännöt muuttumassa Venäjällä. Ulkopoliittinen instituutti. Briefing Paper 50, 28. tammiukuuta 2010.
- Sakhalin Energy: About the Sakhalin Indigenous Minorities Development Plan. 2011. http://simdp.com/uploads/files/SE_zhaloby_ENG_2011_1.pdf (12.11.2016).
- Sakhalin Energy: Sustainable development policy. 2012. http://www.sakhalinenergy.ru/media/user/article/SD_Policy.pdf (12.11.2016).
- Sakhalin Energy: Biodiversity standard. Rev 05. 2013. <http://www.sakhalinenergy.ru/media/user/libraryeng/healthsocial/2015/65-0000-S-90-04-O-0259-00-E%20Appendix%203.pdf> (12.11.2016).
- Sakhalin Energy: Sakhalin Indigenous Minorities Development Plan. Five-Year Simdp3 (2016–2020). 2016. http://simdp.com/uploads/files/SIMDP2016_ENG.pdf (12.11.2016).
- Sarkar, Soumodip – Searcy, Cory: Zeitgeist or chameleon? A quantitative analysis of CSR definitions. Journal of Cleaner Production Vol. 135 2016 s. 1423–1435.
- Sekularac, Ivana – Deutsch, Anthony: Dutch court says Shell partly responsible for Nigeria spills. Reuters, 30.1.2013. <http://uk.reuters.com/article/us-shell-nigeria-lawsuit-idUKBRE90S16X20130130> (13.1.2017).
- Shvarts, Evgeny A – Pakhalov, Alexander M. – Knizhnikov, Alexey Yu: Assessment of environmental responsibility of oil and gas companies in Russia: the rating method. Journal of Cleaner Production Vol. 127 2016 s. 143–151.
- Sorsa, Kaisa: Yhteiskuntavastuu, yksityinen sääntely ja systeemiset innovaatiot. Edilex 2011/26. <https://www-edilex-fi.ezproxy.utu.fi/artikkelit/8296.pdf> (20.1.2017).
- Staalesen, Atle: More oil spills from Lukoil’s pipes in Komi. Hectic clean-up on a site near Usinsk as another spill is about to distort vulnerable local lands. The Independent Barents Observer, 3.10.2016. <http://thebarentsobserver.com/en/ecology/2016/10/more-spills-lukoils-pipes-komi> (20.3.2017).
- Stammler, Florian – Forbes, Bruce: Oil and Gas Development in Western Siberia and Timan-Pechora. Indigenous Affairs (2–3) 2006 s. 48–57.
- Stammler, Florian – Peshkov, Vladimir: Building a “Culture of Dialogue” among Stakeholders in North-West Russian Oil Extraction. Europe-Asia Studies 60 (5) 2008 s. 831–849.
- Suopajarvi, Leena – Poelzer, Gregory A. – Ejdemo, Thomas – Klyuchnikova, Elena – Korchak, Elena – Nygaard, Vigdis: Social sustainability in northern mining communities: A study of the European North and Northwest Russia. 47 Resources Policy 2016 s. 61–68.
- Sztompka, Piotr: Trust and Emerging Democracy: Lessons from Poland. 11 International Sociology 1996 s. 37–62.
- Tang-Lee, Diane: Corporate social responsibility (CSR) and public engagement for a Chinese state-backed mining project in Myanmar – Challenges and prospects. 47 Resources Policy 2016 s. 28–37.
- Teubner, Gunther: Global Bukowina: legal pluralism in the world society. Teoksessa Teub-

- ner, Gunther (ed.): *Public Governance in the Age of Globalization*. Ashgate, Farnham 1997 s. 3–28.
- TEM (Työvoima- ja elinkeinoministeriö): *Menettelytapakuvaus OECD:n toimintaohjeita koskevan valituksen tekemisestä ja käsittelystä*. 1.9.2016. <http://tem.fi/oecd-n-moni-kansallisten-yritysten-toimintaohjeiden-yksittaistapausten-kasittely> (30.3.2017).
- TEM (Työvoima- ja elinkeinoministeriö): *Yhteiskuntavastuu ja lainsäädäntö – Katsaus yritysten yhteiskuntavastuuseen liittyviin lainsäädäntökehityskulkuihin eri puolilla maailmaa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. TEM Raportteja 57/2015*.
- Tulaeva, Svetlana*: *Creating regulation in the modern world: companies' response to regulatory pluralism*. Publications of the University of Eastern Finland, Joensuu 2015.
- Tysiachniouk, Maria*: *Forest certification in Russia*. Teoksessa Cashore, B. – Gale, F. – Meidinger, E. – Newsom, D. (eds.): *Confronting sustainability: forest certification in developing and transitioning countries*. Yale School of Forestry and Environmental Studies Publication Series 2006 s. 261–295.
- Tysiachniouk, Maria*: *Transnational governance through private authority. The case of the Forest Stewardship Council certification in Russia*. Wageningen Academic Publishers, Wageningen 2010.
- Tysiachniouk, Maria – Tulaeva, Svetlana*: *Mezhdu neftju i olenami: soglashenija o raspredelenii blag mezhdu neftnjanikami i korennyimi narodami v rossijskoi Arktike i Subark-tiki (Between Oil and Reindeer: Benefit Sharing Arrangements between Oil Companies and Indigenous People in Russian Arctic and Sub-Arctic Regions)*. *Ekonomitsheskaja sotsiologija (Journal of Economic Sociology)* Vol. 18 (3) 2017 s. 70–96.
- Tysiachniouk, Maria – Henry, Laura – Lamers, Machiel – van Tatenhove, Jan*: *Oil extraction and benefit sharing in the illiberal context of the Russian Arctic: The case of the Nenets and Komi-Izhemtsi indigenous people*. Tulossa.
- Ulkoministeriö: *Venäläislehdistö: suomalais-ugrilainen salaliittoteoria Venäjän luonnonvarojen kaappaamiseksi. Mediakatsaukset*, 19.8.2005. <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=64691&contentlan=1&culture=fi-FI> (2.12.2016).
- UNICE: *Maastricht Recommendations on Promoting Effective Public Participation in Decision-making in Environmental Matters*. Prepared under the Aarhus Convention. 2015. http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/Publications/2015/1514364_E_web.pdf.
- Valtioneuvosto: *Valtioneuvoston periaatepäätös yhteiskunta- ja yritysvastuusta*. 14.4.2011.
- Venäjän luonnonvara- ja ympäristöministeriö: *Summarnaja ploshtshad zagraznenii potshv neftju i nefteproduktami v rezultate proryvov nefteprovodov na territorii Rossii, po dannym na konets 2015 g., sostavila boleje 1 tys ga (Öljyputkien vuodoista johtuen öljyn ja öljytuotteiden pilaamaa maata on Venäjällä vuoden 2015 lopun tilastojen mukaan yli 1000 hehtaaria)*. Tiedote 13.5.2016. <http://www.mnr.gov.ru/news/detail.php?ID=143603> (28.11.2016).
- Venäjän luonnonvara- ja ympäristöministeriö: *Summarnaja ploshtshad zagraznenij potshv neftyj i nefteproduktami v rezultate proryvov nefteprovodov na territorij Rossij, po dannym na konets 2015 g., sostavila boleje 1 tyc ga (Öljyputkien vuodoista johtuneiden maaperän pilaantumisten yhteispinta-ala on yli tuhat hehtaaria vuoden 2015 loppuun mennessä)*. Lehdistötiedote 15.3.2016. <http://www.mnr.gov.ru/news/detail.php?ID=143603> (28.11.2016).
- Wilson, Emma*: *Est' zakon, est' i svoi zakony: Legal and Moral Entitlements to the Fish*

- Resources of Nyski Bay, North-Eastern Sakhalin. Teoksessa Kasten, Erich (ed.): *People and the Land. Pathways to Reform in Post-Soviet Siberia*. Dietrich Reimer Verlag, Berlin 2002 s. 149–168.
- Wilson, Emma – Van Alstine, James*: *Localising transparency: Exploring EITI's contribution to sustainable development*. International Institute for Environment and Development, London 2014.
- Wilson, Emma*: *What is the social license to operate? Local perceptions of oil and gas projects in Russia's Komi Republic and Sakhalin Island*. *The Extractive Industries and Society* 3 2016 s. 73–81.
- World Bank: *Igniting Solutions to Gas Flaring in Russia*. 12.11.2013. <http://www.worldbank.org/en/news/feature/2013/11/12/igniting-solutions-to-gas-flaring-in-russia> (12.3.2017).
- Yakovleva, Natalia*: *Land, Oil and Indigenous People in the Russian North: A Case Study of the Oil Pipeline and Evenki in Aldan*. Teoksessa Gilberthorpe, Emma (ed.): *Natural Resource Extraction and Indigenous Livelihoods: Development Challenges in an Era of Globalisation*. Ashgate, Farnham 2014 s. 148–176.
- Yanitsky, Oleg*: *Russian Greens in a Risk Society*. Kikimora Publications, Helsinki 2000.
- YK:n ihmisoikeusneuvosto: *Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations 'Protect, Respect and Remedy' Framework*. Resolution 17/4, 16.5.2011. http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciples-BusinessHR_EN.pdf (20.2.2017).
- Zamboni, Mauro*: *Making evolutionary theory useful for legal actors*. Teoksessa Zumbansen, P. – Callies, G. P. (ed.): *Law, economics and evolutionary theory*. Edgar Elgar Publishing, Cheltenham 2011 s. 270–294.
- Zumbansen, Peer*: *Defining the Space of Transnational Law: Legal theory, Global Governance and Transnational Law*. *Transnational Law and Contemporary Problems* 2012 s. 305–336.

Haastattelut

Artikkelissa suoraan hyödynnetyt haastattelut.

Nenetsiassa (3 eri kylässä) kesäkuussa 2011

- 3 poronhoitoyrityksen edustajaa
- 4 poronhoitajaa

Nenetsiassa huhtikuussa 2013 (Narian-Mar)

- 3 Yasavein edustajaa
- NAO:n kuvernöörin neuvonantaja

Nenetsiassa huhti-toukokuussa 2014

- 3 poronhoitoyritysten edustajaa
- 3 NAO:n aluehallinnon edustajaa

Komissa helmi-maaliskussa 2015:

- Krasnoborin asukas, Izhma
- 3 Izhman asukasta, Izhma
- Izhman aluehallinnon virkamies, Izhma
- 3 Krasnoborin asukasta, Krasnobor

- Izvatasin aktivistit (A) ja (B), Izhma
- Save Pechora Committeeen aktiivit (A) ja (B), Izhma
- Rosprirodnadzorin virkamies, Syktyvkar
- Komi tasavallan ympäristöministeriön virkamies, Syktyvkar
- 2 Lukoil-Komin johtajaa Usinskissa

Sakhalinilla elokuussa 2015:

- 5 Nekrasovkan asukasta, Nekrasovka
- Sahalinin alueen hallituksen alkuperäiskansoja koskevan hallinnon edustaja, Juzhno-Sahalinsk
- Sakhalin-Energyn edustaja, Juzhno-Sahalinsk
- Paikallinen hallintojohtaja, Oha

LYHENTEET

CSR	Corporate social responsibility, yritysvastuu
EBRD	Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankki
EMAS	EU Eco-Management and Audit Scheme
EU	Euroopan unioni
FPIC	Free, prior, informed consent (vapaaehtoinen, riittävään tietoon perustuva ennakkosuostumus)
FSC	Forest Stewardship Council
GRI	Global Reporting Initiative
IFC	Kansainvälinen rahoitusyhtiö
ILO	Kansainvälinen työjärjestö
ISO	Kansainvälinen standardisoimisjärjestö
MSC	Marine Stewardship Council
NAFTA	Pohjois-Amerikan vapaakauppasopimus
NAO	Nenetsian autonominen alue
OECD	Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö
PEFC	Programme for the Endorsement of Forest Certification
WTO	Maailman kauppajärjestö
YK	Yhdistyneet kansakunnat
YVA	Ympäristövaikutusten arviointi

PARTICIPATORY RIGHTS AS A PART OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY – CASE STUDIES ON RUSSIAN OIL INDUSTRY

Public participation is increasingly considered to be a part of corporate social responsibility (CSR). Most of the international CSR soft law regulations include at least some elements of participatory rights. The aim of this article is to evaluate the extent to which participatory rights can, as a part of CSR, complement insufficient participatory rights granted by an illiberal state such as the Russian Federation. We use case studies from different parts of Russia to scrutinize how different oil companies have included public participation in their CSR policies.

Russian environmental and other legislation offer few opportunities for local people to get information on forthcoming natural resource projects and participate in decision making. Therefore, we presumed that participation as a part of CSR of oil companies could bring benefits to the local people. However, the present case studies show that the oil companies working in Russia rarely inform the local people or arrange consultations with them unless Russian legislation so requires. There seems to be significant public participation only when an international bank is included in the project financing. Otherwise, the requirements of the international CSR regulations to which the Russian oil companies have committed themselves – such as Global Compact and Global Reporting Initiative – are too vague for public participation, having only a little effect on stakeholder relations of the oil companies in Russia. However, public participation can be and is advanced on different regulatory and governance levels in Russia in spite of the reluctant attitude of the Government.